

HOOFSTUK 2

FORTIFIKASIES VAN DIE EERSTE ANGLO-BOEREOORLOG (1880 - 1881)

1. Inleiding

Pretoria is in 1855 deur M.W.Pretorius gestig. Teen 1877, die jaar toe Brittanje die ZAR geannekseer het, was dit reeds lankal die hoofstad van die republiek. Geen fortifikasies is voor die aanvang van die Eerste Anglo-Boereoorlog in Pretoria opgerig nie. (Ill. 2.3)

Alvorens daar na die eerste fortifikasie van Pretoria gekyk word, is dit nodig dat die agtergrond waarbinne dit plaasgevind het, aandag geniet. Om hierdie rede sal 'n kort voorspel tot die Eerste Anglo-Boereoorlog en 'n saaklike verloop daarvan weergegee word. Dit word gevolg deur 'n beskrywing van Pretoria tydens die beleg, waarna die fortifisering behandel sal word.

2. Voorspel tot die Eerste Anglo-Boereoorlog

Die presidentskap van M.W.Pretorius is gekenmerk deur verskeie flaters. Dit is nie tersaaklik vir hierdie studie nie en word daarom nie hier bespreek nie. As gevolg van hierdie flaters, besluit die regering van die ZAR om 'n nuwe staatshoof te kies. Omdat die geleerde president J.H. Brand van die Vrystaat 'n goeie beeld teen Brittanje geskep het, word daar op 'n geleerde president besluit.¹ Die teoloog, Thomas Francois Burgers van die Kaapkolonie, word tot president verkies en hy word op 1 Julie 1872 in Pretoria ingesweer.²

Verskeie gronddispute het daartoe aanleiding gegee dat die ZAR die Britse regering gewantrou het. Brittanje wou verhoed dat die twee Boererepublieke te sterk word, omdat hulle dan makliker sou instem om deel van 'n Britse federasie te word.³ 'n Federasie sou die roete na die Noorde vir Brittanje oophou sodat kontak met die binneland van Afrika gehandhaaf kon word.

Die idee om die grense van die Britse Ryk tot teen die Limpopo uit te brei, is amptelik deur die Britse Minister vir Kolonies, lord H. Carnarvon, gesteun.⁴ Die twee Boererepublieke het egter as gevolg van hulle wantroue, standpunt teen 'n federasie ingeneem. Dit was vir Carnarvon duidelik dat hy op 'n ander wyse sy federasieskema sou moes uitvoer.⁵

Hy sou sy plan verwesenlik deur die Transvaalse Republiek te annekseer. Dit sou nie net die grensgeskillen met die ZAR oplos nie, maar ook die weerbarstige Zoeloes met Britse gebied omring. Die Vrystaat sou ook sodoende omring wees deur Britse gebied, sodat die Republiek geen ander keuse sou hê as om by 'n federasie aan te sluit nie.

'n Hele aantal faktore het die Britse anneksasie van Transvaal bevoordeel. Die Transvaal moes baie jare met pionierstoestande worstel, daar was nie 'n gevoel van samehorigheid of eensgesindheid onder sy Afrikanerbevolking nie, Britse handelaars en goudelwars het die land negatief voorgestel in die pers, die land was brandarm en kon nie sy potensiële rykdomme ontgin nie en die Pedi met sy opperhoof Sekhukhune was opstandig. Voorts kon president Burgers nie met sy idealistiese en liberale beleid die vertroue van sy burgers wen nie. Hierdie faktore het Boereweerstand verswak. 'n Felle propagandaveldtog is boonop vanuit Britse kringe teen die Republiek se onafhanklikheid geloods.⁶

Sir Theophilus Shepstone van Natal word deur Carnarvon as spesiale kommissaris na Transvaal gestuur. In Januarie 1877 kom hy in Pretoria aan, begelei deur 'n paar amptenare en vyf-en-twintig man van die Natal Mounted Police.⁷

Shepstone het veral op twee probleme gehamer. Die swak finansiële posisie van die regering en sy onvermoë om die swart groepe te beheer, is uitgewys. Hy het samesprekings met die regering gevoer, maar was ontwykend oor die doel van sy sending, naamlik om die Transvaal te annekseer. Aan die einde van Januarie erken hy sy opdrag teenoor Burgers.

Burgers het vergeefs probeer om die erns van die situasie aan die Volksraad oor te dra. Die hervormingsmaatreëls wat hy voorgelê het om Shepstone se besware tegemoet te kom, is aanvanklik nie eens bespreek nie. Toe dit blyk dat die staatskuld reeds 192 399 pond beloop en dat daar selfs 'n aantal Volksraadslede was wat nie hulle belastings betaal het nie, het Shepstone aangevoer dat anneksasie onvermydelik is.⁸ Die teenwoordigheid van verskeie Britse burgers in die ZAR (bv. goudelwers) het die Britse regering van 'n houvas op die regering van die ZAR verseker.

Om 11:00 op Donderdag 12 April 1877 word die Republiek sonder slag of stoot geannekseer. 'n Proklamasie is op Kerkplein voorgelees wat die Zuid-Afrikaansche Republiek nietig verklaar het. Dit was nou die Britse kolonie Transvaal.⁹

Shepstone het aangevoer dat hervormings nutteloos sou wees omdat die regering inherent swak was. Hy het beweer dat hy oor meer as 3 000 handtekeninge ten gunste van anneksasie beskik.¹⁰

Daar moet onderskei word tussen die ware motiewe en die skynredes vir die anneksasie. Die ware motiewe was Carnarvon se federasieplanne, die potensiële rykdomme van Transvaal en president Burgers se spoorwegplanne wat sy land ekonomies en polities meer onafhanklik van die Britse kolonies sou maak. Die redes wat vir propagandadoeleindes voorgehou is, was bankrotskap, onvermoë tot selfbestuur, inherente swakheid, om die swartes teen die Transvaalse regering te beskerm en om die blankes teen die sogenaamde Zoeloebedreiging te beskerm.¹¹

Burgers het sy laaste toevlug tot 'n protesskrif geneem. Die Volksraad besluit ook om 'n afvaardiging na die buiteland te stuur om die Republiek se besware teen anneksasie wêreldkundig te maak. Hierdie eerste deputasie is in Mei 1877 deur Paul Kruger gelei. 'n Beroep is op die landsburgers gedoen om nie met geweldpleging te begin nie, daar dit die land se saak in die buiteland sou benadeel. Onsekerheid oor die hoeveelheid steun wat hulle geniet het, het bestaan.¹² Voorts was die burgers oortuig daarvan dat die Britse oormag te groot was om teen te veg en dat die republikeine oor te min ammunisie beskik het. Hulle het ook geen grofgeskut gehad nie.¹³

Die eerste deputasie het misluk. 'n Reeks vergaderings is nou gehou, waardeur die wil om onafhanklik te wees verder versterk is. Vir die eerste keer was daar nou 'n gevoel van eenwording onder die burgers. Die protes was steeds vreedsaam.¹⁴

In 1878 word 'n tweede deputasie onder leiding van Paul Kruger na Brittanje gestuur. Kruger was nou verseker van die burgers se steun, maar het steeds baie diplomaties opgetree. Hierdie deputasie was ook onsuksesvol.¹⁵

Verskeie ontmoetings het met die Kaapse hoëkommissaris plaasgevind. In April 1880 deel hy die Boereleiers by Kleinfontein mee dat daar geen hoop op die herroeping van die anneksasie is nie.¹⁶

Druk om tot gewapende verset oor te gaan, het algaande verhoog.¹⁷ 'n Veldtog van lydelike verset is nou gevolg, maar ook dit het niks opgelewer nie. Ook Afrikaners in Natal, die Vrystaat en die Kaapkolonie was gegrief oor die onreg wat die Transvalers aangedoen is. Dit was veral die positiewe gesindheid van die Kaapse Afrikaners wat die hoop laat oplam het dat die onafhanklikheid herstel sou kon word.¹⁸

'n Regeringsverandering in Brittanje het bygedra tot hierdie hoop en 'n brief is aan die nuwe Britse Eerste Minister, W.E. Gladstone, geskryf. Hy het intussen tot ander insigte oor Transvaal gekom en toe 'n deputasie na die Kaapkolonie onverrigter sake teruggekeer het, het die laaste fase van verset, dié van militêre optrede, aangebreek.¹⁹

3. Verloop van die Eerste Anglo-Boereoorlog

Die Britte het algaande onder die besef gekom dat die Boere hulle vir 'n gewapende verset voorberei. Daarom is troepe vroegtydig na die belangrikste dorpe in Transvaal (ook Pretoria) gestuur om die orde te handhaaf.

P.L. Bezuidenhout van Potchefstroom het geweier om sekere kostes behalwe sy belastingaanslag te betaal, waarop die Britse owerheid op sy wa beslag lê. Op 11 November 1880 word die wa op gewelddadige wyse deur P.A. Cronje en 100 man van die balju afgeneem en aan Bezuidenhout terugbesorg. 'n Volksvergadering wat vir 8 Januarie 1881 beplan was, is met 'n maand vervroeg tot 8 Desember 1880. Op dié dag daag daar tussen 8 000 en 10 000 man by Paardekraal op.²⁰

Vorbereidings vir oorlog is getref en veldkornette is aangewys. Op 12 Desember word die leiding in die hande van 'n driemanskap, bestaande uit Paul Kruger (vice-president), Piet Joubert (kommandant-generaal) en M.W.Pretorius (oud-president) geplaas. Hulle reik op 13 Desember 'n proklamasie uit wat die herstel van republikeinse regering aankondig. Die regeringsetel is na Heidelberg verskuif, waar die vierkleur op 16 Desember 1880 gehys is.

Daar is geëis dat die regering aan die driemanskap oorhandig moes word. Die Britse administrateur, sir Owen Lanyon, wat Shepstone in Maart 1879 vervang het, het dit geweier. Stappe is deur die Britse owerheid gedoen om die opstand te onderdruk.

Die eerste skote van die oorlog het op 16 Desember te Potchefstroom geklap, nadat kommandant P.A. Cronje en sy kommando soontoe gestuur is om die eerste proklamasie van die driemanskap te laat druk. 'n Britse patrollie het hulle opgemerk en skote is gewissel. Na 'n hewige geveg is die Britse garnisoen in die fort beleër.²¹

Boeremagte is na sewe dorpe in Transvaal gestuur om die Britse garnisoene daar te beleër. Die dorpe wat deur die Boere beleër is, was Potchefstroom, Pretoria, Standerton, Wakkerstroom, Lydenburg, Rustenburg en Marabastad (naby die huidige Pietersburg)²² (III. 2.1-2.2). Die Britse troepe in Transvaal was vasgekeer.

Die bevelvoerende offisier van die Britse magte in Transvaal was kolonel W. Bellairs. Hy wou die garnisoen in die hoofstad (Pretoria) versterk en het daarom reeds vroeg in November troepe vanuit Lydenburg na Pretoria ontbied. Terwyl hulle onderweg was, het die oorlog uitgebreek²³ (III. 2.4). 'n Kompanie van die 94ste Regiment wat na Pretoria toe onderweg was, is op 20 Desember naby Bronkhorstspruit deur die kommando van kommandant Frans Joubert verras en groot verliese toegedien.

Omdat die Britse troepe in Transvaal beleër is, kon kommandant-generaal Piet Joubert op 27 Desember 1880 met 800 perderuiters na die Natalse grens vertrek.²⁴ Hier het hy by Laingsnek gereed gemaak vir die Natal Field Force onder aanvoering van generaal-majoor sir George Pomeroy Colley. Twee keer het Colley sonder sukses probeer om by Laingsnek verby te kom. Hy is op 28 Januarie 1881 by Mount Prospect teruggedryf. Ook op 8 Februarie is hy deur generaal Nicolaas Smit se magte by Schuinshoogte teruggedryf.

Gedurende die nag van 26/27 Februarie 1881 beset Colley die berg Amajuba. Teen dagbreek gewaar die Boere die Britse magte op die berg en kommandant-generaal Joubert kry dadelik vrywilligers gereed om die berg te bestorm. Om 06:00 het 150 vrywilligers onder dekkingsvuur teen die berghang begin opklim. Teen 11:00 was die Boere se vuur baie akkuraat op die Britse soldate. Colley was egter so oortuig daarvan dat sy posisie oninneembaar was dat hy selfs gaan slaap het.

Teen 12:30 is hy deur geweervuur gewek en moes verbaas aanskou hoe sy manskappe rondom hom retireer. Die Boere het die kruin bereik en sommige Britse soldate het op die vlug geslaan. Tydens die geveg het die Boere slegs twee man verloor, terwyl meer as 90 Britse soldate, insluitende Colley, gedood is en meer as 50 gevange geneem is.

Op 6 Maart is 'n wapenstilstandsooreenkoms gesluit, wat op 21 Maart deur 'n vredesooreenkoms gevolg is.²⁵ Dit lei tot die herstel van die gedeeltelike onafhanklikheid van die Republiek op 3 Augustus 1881, met die sluiting van die Pretoriase konvensie. Hierdie susereine onafhanklikheid was onprakties, sodat 'n derde deputasie onder leiding van Paul Kruger in 1884 na Brittanje is. Dit lei tot die sluiting van die Londense konvensie wat die onafhanklikheid van die ZAR op 'n stewiger grondslag geplaas het. Alhoewel Brittanje nog toesig oor die ZAR se buitelandse betrekkinge behou het, was die staat nou soewerein onafhanklik.²⁶

Die oorlog het Transvaal op die wêreldkaart geplaas. Die staat het nou vir die eerste keer vaste grense, wat duidelik omskryf is, gekry. In die Kaapkolonie is daar van die federasiegedagte afgesien. Afrikanernasionalisme wat uit die oorlog gespruit het, het die verdeeldheid van vroeër geheel. 'n Samehorigheidsgevoel het onder die burgers van die ZAR ten opsigte van die vaderland ontwikkel. Brittanje sou in later jare deeglik hiermee rekening moes hou.²⁷

Die gedagte van 'n federasie in Suidelike Afrika het egter nie gesterf nie. Dit sou later weer na vore tree. Alhoewel 'n samehorigheidsgevoel ten opsigte van die vaderland nou bestaan het, was daar tog wye, verskillende interpretasies hiervan. Tydens die Tweede Anglo-Boereoorlog sou hierdie verskille tot uiting kom in die verskillende groeperinge byvoorbeeld bittereinders, hendsoppers en joiners.

4. Pretoria tydens die Eerste Anglo-Boereoorlog

Die Pretoria van 1880 was mooi beskut tussen die berge rondom die dorp geleë.²⁸ Dit was dus in 'n kom geleë tussen die Daspoortrand in die noorde en die Timeball Hill reeks in die suide (Ill. 2.6).

Die Britse owerhede het nooit werklik geglo dat hulle moeite met die Boere sou hê nie, sodat hulle aanvanklike voorbereidings vir oorlog onvoldoende was.²⁹

Op 21 Desember 1880 bereik die nuus in verband met die slag van Bronkhorstspruit, Pretoria. Vir die eerste keer besef die militêre owerheid nou die omvang van die gevaar wat die Boere vir hulle inhou. Hulle besef ook dat hulle nie daarop kon vertrou dat die versterkings wat ontbied is, wel sou opdaag nie. Krygswet is afgekondig as maatreël om beheer in die dorp uit te oefen.

Al die inwoners is in die militêre kamp gehuisves wat ook die militêre hoofkwartier was. Die kamp was links van die Heidelbergpad geleë. Dit was die hoofpad van die Suide na die dorp.

Dit sou nie net die inwoners beveilig nie, maar ook Boere-simpatiseerders verhoed om in kontak met die Boere te kom. Hierdie mense is openlik rebelle genoem. 'n Verdere voordeel was dat dit op hierdie wyse nie nodig was om die wydsverspreide nedersetting te beskerm nie. Die beskerming van vrouens en kinders sou dan ook makliker wees.³⁰

Die soldate moes hulle hutte ontruim sodat die inwoners van die dorp daar kon woon. Tente is vir soldate opgeslaan.³¹ Voedsel is gerantsoeneer en water is met waterkarre aangery. Water is ook verkry deur die Apiesrivier wat van die fonteine loop en 'n put is by die klooster gesink.³² Voorbereidings is ook by die tronk, wat langs die militêre kamp geleë was, getref om mense te akkommodeer. Die gebied tussen die tronkgebou en die klooster is as 'n kamp vir die Pretoria Rifles ingerig.

Volgens 'n berekening van kolonel Bellairs, die bevelvoerder van die Britse magte in Transvaal, wat hom in Pretoria bevind het, sou die beleg drie maande duur. Pretoria is gevolglik op 'n beleg van drie maande voorberei. Genoeg proviand en ander benodigdhede is vir hierdie tydperk opgeberg.³³

Ook is alle wapens, buskruit en ammunisie bymekaargemaak en na die sentrale magasyn in die militêre kamp geneem. 'n Boodskapper is na Natal gestuur om verslag te doen oor die stand van sake in Pretoria. As 'n tydelike maatreël is heelwat huise gefortifiseer, totdat die militêre kamp in gereedheid gebring is. Teen 21 Desember was die voorbereidings voltooi. Dit word gesien as die dag waarop die beleg begin het.³⁴

Skanse is in die dorp gebou, loopgrawe is op Kerkplein uitgesteek en die strate is versper³⁵ (Ill. 2.31-32).

Die Britse magte in Pretoria het uit die volgende bestaan: Vier kompanies van die tweede bataljon van die 21ste Regiment, ook genoem die Royal Scots Fusiliers; twee kompanies van die 94ste Regiment, onder aanvoering van kaptein F.B. Campbell; 'n aantal artilleriste en berede artilleriste; die Pretoria Carbineers, 'n vrywilligerskorps ook genoem D'Arcy's Horse, na hulle bevelvoerder kaptein D'Arcy; Nourse's horse, 'n vrywilligerskorps te perd, genoem na hulle bevelvoerder, kaptein H. Nourse; 450 infanterie vrywilligers, die Pretoria Rifles, wat in vyf

kompanies verdeel is, onder aanvoering van majoor Le Mesurier; en 'n geniekompagnie, die 2de Veldkompanie. Die totale getalsterkte van die Britte is op sowat 2 000 man geskat³⁶ (Ill. 2.5).

Die Britse soldate se wit helms en gordels is rooibruin gekleur om hulle minder sigbaar vir die Boere-beleëraars te maak. Die inwoners van die kamp is slegs toegelaat om soggens tussen 06:30 en 09:30 hulle skuilings te verlaat. Uitgange uit die kamp is beheer en is om 21:00 gesluit. Slegs persone wat 'n pas gehad het, kon die kamp verlaat. Hierdie maatreëls is mettertyd verslap sodat die winkels en skole in die dorp vir kort tye daaglik kon heropen.³⁷

Die belangrikste aktiwiteit tydens die beleg was om wagdiens te verrig. Daar is ook van swartmense gebruik gemaak om verkenningswerk te doen.³⁸ 'n Aantal fortifikasies is opgerig. Dit word later in hierdie hoofstuk behandel (Ill. 2.8).

Die Boere het die dorp met sowat 800 - 1 000 man beleër. Die doel van die beleg was om te verhoed dat 'n groot Britse mag saamtrek. Hulle wou die Britte verhonger totdat hulle oorgee. Dit was nie die plan om die dorp te verower nie.³⁹

Daar was agt Boerelaers rondom Pretoria. Kommunikasie van en na die dorp is feitlik afgesny omdat daar gedurig tussen die laers gepatrolleer is. Van die belangrikste Boerekampe was dié by Doornkloof (Irene), Zwartkopje aan die Pienaarsrivier, oos van die dorp, Elandsfontein aan die westekant en Wonderboompoort aan die noordekant. Die bevelvoerders was onderskeidelik kommandant D.J.E. Erasmus, veldkornet J.P. (Hans) Botha, veldkornet H.P.N. Pretorius en assistent kommandant-generaal H.J. Schoeman.⁴⁰

'n Aantal noemenswaardige gevegte het rondom Pretoria plaasgevind. Die eerste hiervan was op 6 Januarie 1881 toe die Britte die Boerelaer by Zwartkopje aanval en verwoes. 'n Aantal Boere is gedood en 'n aantal, waaronder veldkornet Botha, is gevange geneem.⁴¹

Op 17 Januarie probeer die Boere vee aan die oostekant van Pretoria wegvoer. Hierdie poging is afgeweer deur die vierponder (1,82 kg) Kruppkanonne van die Britse forte.⁴² Hierdie kanonne het vroeër aan die ZAR behoort.

Die kamp by Elandsfontein word op 18 Januarie deur die Britte aangeval, maar dit is afgeweer.⁴³ Een bron maak melding daarvan dat hierdie kamp met 'n blokhuis versterk was. Geen verdere inligting is hieroor bekend nie.⁴⁴

Op 12 Februarie ruk die Britte na die suide toe op en ontmoet die Boere by Rooihuiskraal. Luitenant-kolonel F. Gildea onderskei hom tydens die geveg as krygsman. Hy was Bellairs se tweede-in-bevel. Die Britte moes egter halsoorkop terugval.

Tydens verskeie verkenningstogte van die Britte het hulle ook in kleiner skermutselings met die Boere betrokke geraak.⁴⁵

Die beleg was so effektief dat die beleërdes teen die middel van Maart nog nie van die slag van Amajuba verneem het nie. Op 15 Maart is hulle hieroor ingelig en op 28 Maart 1881 van die vredesluiting. Die beleg van Pretoria is na 98 dae beëindig.⁴⁶

Die nuus van die vrede is baie negatief deur die Britte ontvang, omdat die algemene gevoel was dat die Britse bewakers van Pretoria die vyand (Boere) suksesvol verhoed het om die dorp in te neem. Tydens die beleg is 6 Boere gedood en 7 gewond, teenoor die 17 dood en 36 gewond aan Britse kant.⁴⁷

5. Fortifikasies tydens die beleg van Pretoria

Kort na die Bezuidenhout-voorval op Potchefstroom is daar begin om voorbereidings te tref om 'n moontlike Boere-aanval op Pretoria die hoof te bied. Militêre versterkings is van Marabastad en Lydenburg ontbied. Majoor Le Mesurier is aangesê om 'n verdedigingsplan vir Pretoria op te stel. Alle ammunisie en voorrade moes in die sentrale magasyn in die militêre kamp bewaak word en die kanonne moes op geskikte posisies geplaas word ten einde die dorp en die kamp te beskerm.⁴⁸

5.1 Militêre kamp

Die militêre kamp is versterk om die hooffortifikasie te vorm. Dit was geleë in die omgewing waar die huidige Verdedigingshoofkwartier in Potgieterstraat is. Dit het bestaan uit drie of vier lang grasdakhutte en 'n aantal verspreide hutte, verbind deur middel van mure, slote en geïmproviseerde skanse. 'n Binne- en buitelyn van verdediging het bestaan. Die buitenste is saamgestel uit draadheining en -versperrings en die binneste uit mure, sandsakke, planke en vate.

Baie tente is ook in die kamp opgeslaan. 'n Kruitmagasyn aan die westekant is as 'n uitkykpos ingerig om die kamp te beskerm.⁴⁹

Die grofgeskut waaroor die Britte beskik het, het bestaan uit 'n verouderde Franse kanon (Mitrailleuse), vier klein vierponder (1,82 kg) Kruppkanonne en 'n drieponder (1,36 kg) Whitworth, wat vroeër aan die ZAR behoort het en wat met die anneksasie in Britse hande geval het.⁵⁰

Verder was daar die N-battery van die 5de brigade van die Royal Artillerie wat met twee negeponder (4,08 kg) kanonne beman was. Die orkes van die 21ste Regiment is met 'n seweponder (3,18 kg) kanon bewapen.⁵¹ 'n Seinkanon is ook elke dag om 12:00 afgevuur om die tyd aan te gee.

Aan die noordwestekant van die kamp het die Pretoria Carbineers en Nourse's Horse hulle ingerig. Burgerlike gesinne met waens het 'n laer, die sogenaamde Civil Laager, aan die westekant van die kamp getrek. Dit is mettertyd met tydelike hutte vervang. Verkenningswerk om die dorp te beveilig is deur die Pretoria Carbineers gedoen.⁵²

Vandag huisves die terrein die Verdedigingshoofkwartier van die Suid-Afrikaanse Weermag. Dit is in so 'n mate verbou dat geen oorblyfsels uit hierdie tydperk meer bestaan nie.

5.2 Tronklaer

Die tronkgebou, wat oos van die huidige munt geleë was, is ook in 'n vesting omskep. Dit is met versperrings en sandsakke versterk.⁵³ 'n Muur is rondom die tronk gebou en 'n sandsakskuiling is op die dak gebou. Dit is snags beman.⁵⁴ 'n Hospitaal is ook hier opgerig.

'n Bastion of Martellotoring is aan die suidoostekant opgerig (Ill. 2.7). 'n Vierponder (1,82 kg) Kruppkanon is hierop geplaas. Dit is deur die Transvaal Artillery Corps beman. Hulle taak was om met die hulp van die Pretoria Rifles die Convent Redoubt en die tronklaer te beskerm.⁵⁵ Vandag is daar moderne geboue op hierdie terrein in Visagiestraat en bestaan geen oorblyfsels meer uit hierdie tyd nie.

5.3 Convent redoubt

Die Lorettahuis of -klooster was aan die oostekant van die pad wat Pretoria van die suide binnegekom het, geleë - dit is ongeveer waar die huidige munt vandag is. Dit is ook in 'n fortifikasie omskep.⁵⁶

Proviand is hier geberg en die mure is van skietgate voorsien om verdediging moontlik te maak. Die Convent Redoubt is beman deur die Pretoria Rifles en die Transvaal Artillery Corps onder aanvoering van majoor Le Mesurier (Ill. 2.9-2.12).

'n Muur is tussen die klooster en die tronk opgerig om dit te verbind. Die spasie tussenin is as kamp gebruik. 'n Hospitaal is ook hier opgerig⁵⁷ (Ill. 2.13-2.15)

Die Suid-Afrikaanse Munt se gebou in Visagiestraat is vandag op hierdie terrein geleë. Geen oorblyfsels van die Convent Redoubt bestaan meer nie.

5.4 Fort Royal (Fort Campbell)

Op 4 Desember 1880 is daar met die bou van die fort onder toesig van luitenant C.E. Commeline begin. Teen 18 Desember was die fort reeds voltooi. Dit was die grootste fortifikasie in Pretoria gedurende die beleg. Dit was min of meer op die suidwestelike hoek van die huidige Paul Kruger- en Jacob Maréstraat geleë⁵⁸ (Ill. 2.16-2.19).

Dit is van grondmure voorsien, met sandsakke bo-op en 'n diep sloot rondom. Dit het twee paaie en die suidelike poort na die stad toe bewaak. Die paaie was die Lydenburg/Middelburg en Heidelberg/Potchefstroom paaie. Die 94ste Regiment, onder aanvoering van kaptein F.B. Campbell, is hier gestasioneer. Hy was ook die assistent provoosgeweldiger. Die fort is soms ook Fort Campbell genoem. 'n Vierponder (1,82 kg) Kruppkanon is in die fort geplaas.⁵⁹

Hierdie kanon is op 17 Januarie teen die Boere wat vee probeer wegvoer het, aangewend. 'n Bronsplaas is in 1980 deur die Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede op die plek aangebring⁶⁰ (Ill. 2.20).

Dit is vandag 'n moderne winkelkompleks. Van die oorspronklike fort het geen oorblyfsels behoue gebly nie.

5.5 Fort Commeline

Die fort is in Desember 1880 suid van die militêre kamp op Magasynheuvel gebou.⁶¹ Dit was 'n klein, ruwe klipfort. Die doel van die fort was om saam met Fort Tullichewan te verhoed dat die Boere die suidelike bergreeks beset, omdat geweervuur van daar die militêre kamp kon bereik. Van hier was daar ook 'n goeie uitsig oor die omliggende gebied⁶² (Ill. 2.21).

Die fort was goed beskut en is met grond en sandsakke versterk. Die fort het die weste vir moontlike gevaar gemonitor en het oor die Rustenburgpad gewaak. Die fort kon vyf-en-twintig man huisves en is deur die Royal Scots Fusiliers beman. 'n Vierponder (1,82 kg) Kruppkanon is vir artillerieverdediging in die fort geplaas⁶³ (Ill. 2.22-2.23).

Die fort is ook as seinstasie gebruik. Boodskappe is deur middel van heliografie, vlam en lampe na die militêre kamp gesein. Die terrein rondom die fort is versterk deur 'n taklaer en draadversperrings daaromheen op te rig. Pootjiefakkels met handgranate en helder ligte is gestel om die moontlike naderende vyand te verras.⁶⁴

Proviand vir drie weke is aan die soldate uitgereik. Die fort is vernoem na luitenant C.E. Commeline, die ingenieur wat aan die hoof van die span gestaan het wat die forte gebou het. Hy was ook die bevelvoerder van Fort Commeline. Kolonel Bellairs het met groot lof oor die luitenant verslag gedoen.⁶⁵

Die fort is waarskynlik vernietig met die bou van die Magazine Redoubt op dieselfde plek tydens die Tweede Anglo-Boereoorlog. Daar is vandag nog ruïnes op Magasynheuvel, maar dit is te betwyfel of dit dié van Fort Commeline is, aangesien die omvang daarvan te groot is.

Die oorblyfsels bestaan uit 'n netjies geboude vierkantige klipstruktuur met 'n ruwe ovaalvormige klipmuur daaromheen. Opgrawings is noodsaaklik om te bepaal of die oorblyfsels deels dié van Fort Commeline is en of dit slegs dié van die Magazine Redoubt is. Planne kan hiervan geteken word en dit kan met die bestaande plan van Fort Commeline vergelyk word ten einde die probleem op te los (Ill. 2.24).

5.6 Fort Tullichewan

Fort Tullichewan is in Desember 1880 op Salvokop, aan die oostekant van die suidelike poort tot die dorp, gebou.⁶⁶ Net soos Fort Commeline, was dit 'n goed beskutte, ruwe klipfort wat met grond en sandsakke versterk is⁶⁷ (Ill. 2.25-2.27).

Die terrein rondom die fort is met 'n taklaer en draadversperrings versterk. Ook hier is pootjiefakkels, met handgranate en helder ligte daarin, gestel om moontlike vyande te verras.⁶⁸

Die primêre doel van Fort Tullichewan was om gevaar vanuit die suidooste te monitor en om die Apiesrivier, wat water aan die militêre kamp verskaf het, te beskerm. Die fort het vanweë sy goeie uitsig ook as seinstasie gedien. Inligting oor Boerebewegings is voortdurend na die militêre kamp gesein.⁶⁹

Die fort is deur vyf-en-twintig infanteriste van die Royal Scots Fusiliers beman. 'n Vierponder (1,82 kg) Kruppkanon is ook hier geplaas en proviand vir drie weke is aan elke manskap uitgereik.⁷⁰

B. Thomson publiseer in sy artikel 'n plan wat volgens alle aanduidings dié van Fort Tullichewan is. Hy bewys hierdie aanname as foutief en noem as 'n moontlikheid dat dit die plan van 'n blokhuis kan wees wat op Daspoort-rand gebou sou word.⁷¹

Hierdie blokhuis is nooit opgerig nie. Daar is 'n sterk ooreenkoms tussen hierdie plan en die plan wat Thomson geteken het. Moontlik is daar met die bou van die fort van die plan afgewyk as gevolg van 'n natuurlike hindernis, soos 'n rotsbodem (Ill. 2.28). Wetenskaplike opgrawings is nodig en planne moet geteken word ten einde dié teenstrydighede op te klaar.

Op 17 Januarie 1881 word vanuit Fort Tullichewan op die Boere gevuur wat gepoog het om Britse vee te buit. Die vuur is in die rigting van die hedendaagse Sunnyside gelewer.⁷²

Die fort is na die Skotse kasteel van die skoonvader van luitenant-kolonel F. Gildea, die bevelvoerder van Pretoria se garnisoen, vernoem. Luitenant Commeline het ook hierdie fort ontwerp. Die Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede het in 1980 'n baken en bronsplaat by die oorblyfsels van die fort opgerig.⁷³ Die bronsplaat is intussen ongemagtigd verwyder (Ill. 2.29). Slegs die min of meer reghoekige fondamente van die fort is vandag nog sigbaar (Ill. 2.30).

5.7 Blokhuisse

'n Aantal blokhuisse is tydens die beleg van Pretoria opgerig. Die meeste hiervan het deel van 'n reeds genoemde fortifikasie uitgemaak en sal daarom net genoem word. Inligting oor hierdie blokhuisse is ook baie skaars.

'n Blokhuis wat twee-en-dertig man kon huisves, is by die suidpoort-ingang van die militêre kamp opgerig.⁷⁴ Volgens Thomson is dit aan die voet van Magasynheuwel, reg langs die pad, gebou. Dit het as die 'South Poort blockhouse' bekend gestaan (Ill. 2.21).

Twee parallelle klipmure, sowat twee meter uitmekaar en ongeveer 'n halwe meter hoog, het van Fort Commeline na die blokhuis geloop. Dit het die soldate in staat gestel om sonder gevaar na die blokhuis te beweeg, waar padblokkades uitgevoer is.⁷⁵ Presies waar dit geleë was, is onseker, maar met die verbreding van die moderne paaienetwerk het die blokhuis waarskynlik in die slag gebly.

Lady Bellairs meld in haar werk dat 'n blokhuis vir twaalf man aan die oostekant van die poort gebou is om te help met die verdediging van die suidelike poort. Dit is snags deur die Royal Scots Fusiliers beman. Dit moes reg langs die pad geleë gewees het, want draadversperrings is vanuit die blokhuis oor die pad getrek.⁷⁶ Dit strook ook met die plasing van die 'South Poort' blokhuis.

Daar is voorts sprake van 'n buitepos op Klapperkop, maar omdat dit min of meer in dieselfde rigting as bogenoemde blokhuis is,⁷⁷ kan aanvaar word dat dit dieselfde blokhuis is. 'n Deeglike soektog is ook te Klapperkop op tou gesit en geen spoor van nog 'n struktuur of enige oorblyfsels kon gevind word nie.

'n Reghoekige struktuur kom wel teen die oostelike hang van Klapperkop voor, maar dit word duidelik op kaarte uit die Tweede Anglo-Boereoorlog as 'n blokhuis uit dié oorlog aangedui. Dit sal in hoofstuk 4 aandag kry.

Die 'civil guard', wat uit sowat veertig man bestaan het, het op 'n eie blokhuis aangedring. Of hulle dit gekry het, is nie seker nie. Daar is ook sprake van 'n blokhuis aan die noordwestelike kant van die militêre kamp, wat met die verdediging daarvan gemoeid was. Hierdie blokhuis kon 120 man huisves.⁷⁸ Ook hieroor bestaan daar geen verdere inligting nie. Oorblyfsels van hierdie blokhuis sal hoogs onwaarskynlik gevind word, as gevolg van die uitbreiding en verbouings by vandag se Verdedigingshoofkwartier.

Ten einde die verdediging van Pretoria te verbeter is daar op 26 Maart 1881 begin met die oprig van 'n blokhuis. Dit sou vyf-en-twintig man van die Pretoria Rifles huisves. Of dit wel voltooi is, is onseker. Omdat berig van die vrede op 28 Maart ontvang is, lyk dit onwaarskynlik. Grobler meld dat die blokhuis op die rant naby die Eloff-deurgrawing opgerig is. Dit is met ander woorde op die rant waar Paul Krugerstraat tussen die Hoërskool Langenhoven en die Nasionale Dieretuin deurloop. Die fondament van 'n struktuur wat deur middel van opgrawing ondersoek kan word, kom wel hier voor. Dit is egter nie naastenby groot genoeg vir vyf-en-twintig mense nie. Dit is 'n vierkantige struktuur en kom wel voor op die plek wat Grobler op 'n kaart in sy werk aandui (Ill. 2.34).

Dit is natuurlik moontlik dat die blokhuis self nie vyf-en-twintig man moes kon huisves nie, maar dat hulle volgens plan daar naby gekampeer het. Dit kan dieselfde blokhuis wees waaraan op 26 Maart 1881 begin bou is. Die Britse owerheid het dalk nie die vrede vertrou nie en besluit om die blokhuis te voltooi. Dit klink na die mees waarskynlike verklaring (Ill. 2.33).

'n Blokhuis is ook naby die destydse begraafplaas opgerig.⁷⁹ Hieroor bestaan geen verdere inligting nie.

Skildwagte is snags om die fortifikasies geplaas om dit nog beter te beskerm. Die wagte is verdubbel wanneer 'n aanval verwag is. Perderuiters het die patroleerwerk tussen die fortifikasies gedoen.⁸⁰

6. Samevatting

Gedurende die Eerste Anglo-Boereoorlog is daar elf fortifikasies opgerig, waarvan daar slegs oor ses inligting beskikbaar is. Ontwikkeling in Pretoria het die meeste hiervan in die slag laat bly. Gelukkig is planne en foto's van sommige van die strukture opgespoor, sodat 'n idee daarvan verkry kan word (verwys na illustrasies).

Sommige van die strukture word net terloops in die geraadpleegde werke genoem, terwyl daar oor party geen bevestiging is dat dit wel gebou is nie. Daar is dus fortifikasies waarvan die lokaliteit nie bekend is nie.

Uit een van die planne is dit bekend hoe die bastion van die tronklaer daar uitgesien het. Vandag is die plek verbou en is daar niks van die bastion oor nie. Ook die plan van Fort Royal en die Convent redoubt gee ons 'n idee van hoe hulle gelyk het. Die ligging is bekend, maar ook dié strukture bestaan nie meer nie.

'n Skets van die 'South Poort' blokhuis bestaan wel. Dat daar ook van hom geen oorblyfsels meer te vinde is nie, is seker.

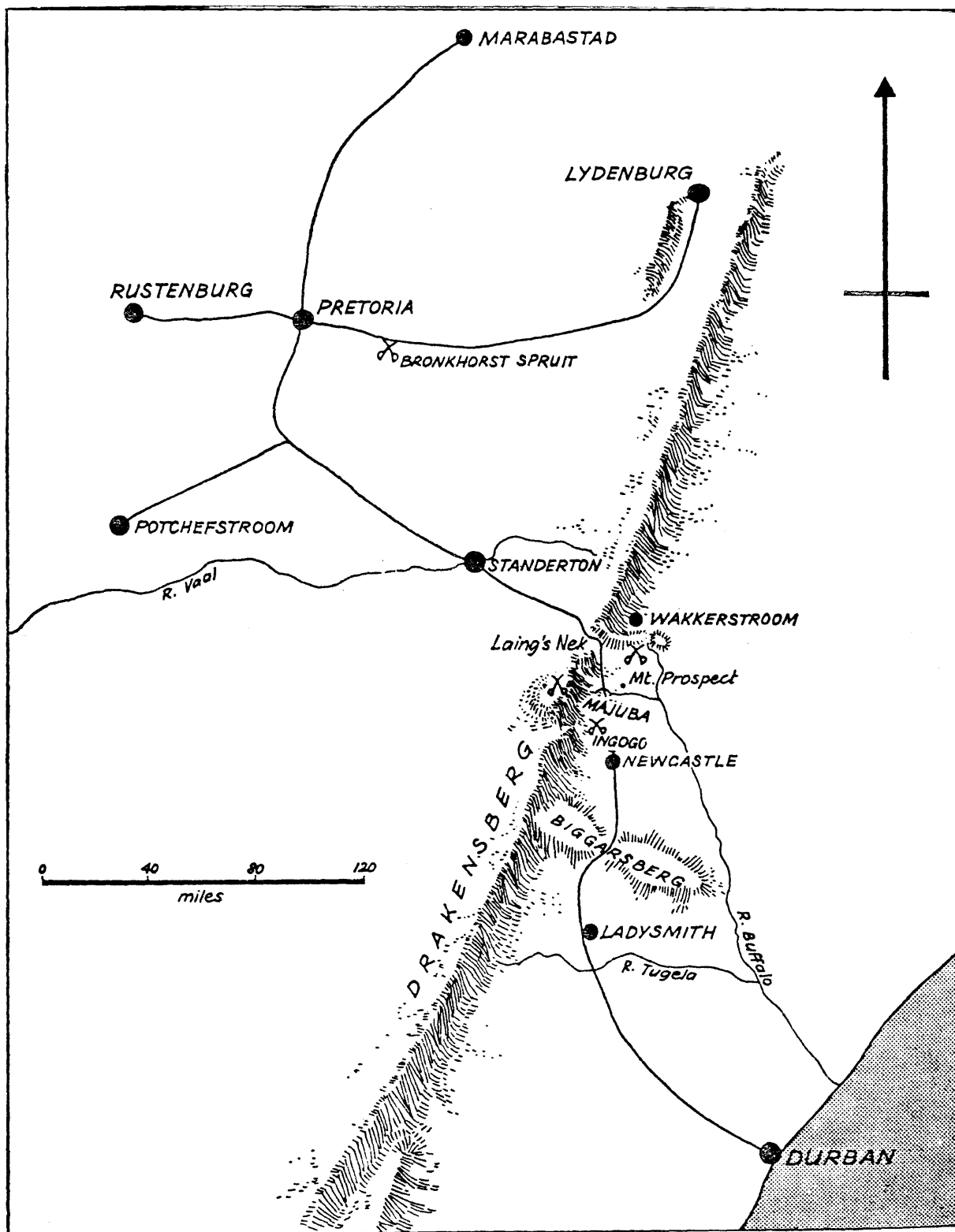
Die enigste fortifikasies waarvan daar moontlik wel oorblyfsels op die grond bestaan, is Fort Commeline, die blokhuis by Eloff-deurgrawing en Fort Tullichewan.

Dit is moontlik dat 'n argeologiese opgraving op Magasynheuvel tog dele van die struktuur van Fort Commeline sal uitwys, bo en behalwe die oorblyfsels van die Tweede Anglo-Boereoorlog se Magazine Redoubt. Dit kan vergelyk word met die plan van die fort wat in hierdie werk verskyn.

By die Eloff-deurgrawing is daar wel oorblyfsels. Slegs opgrawings sou aan die lig kan bring of dit wel dié van 'n fortifikasie uit die Eerste Anglo-Boereoorlog is.

Dit is reeds bewys dat die oorblyfsels op Salvokop verskil van die plan van Fort Tullichewan. 'n Meer wetenskaplike opgraving kan moontlik antwoorde hierop verskaf.

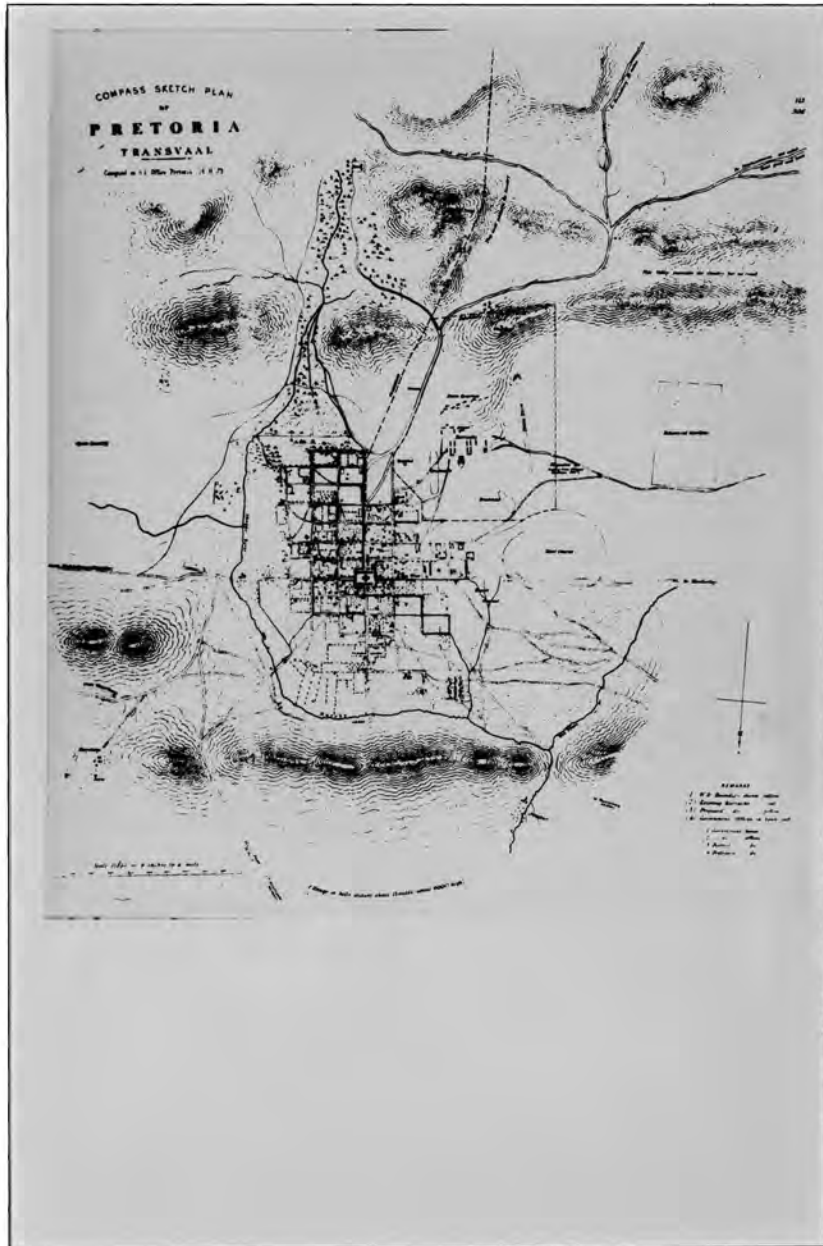
Van die Britse fortifikasies van die Eerste Anglo-Boereoorlog in Pretoria het daar weinig oorgebly. Die inligting hieroor is relatief goed bewaar. Dat daar interessante argeologiese navorsing uit hierdie studie kan spruit, is seker. Slegs dan sal daar nader aan die oplossing van die vrae, wat steeds onbeantwoord bly, gekom word.

2.1 'n Kaart wat die sewe beleëerde dorpe in Transvaal, tydens die Eerste Anglo-Boereoorlog, aandui. (J. Selby, The Boer War. A Study in Cowardice and Courage, p. 14).

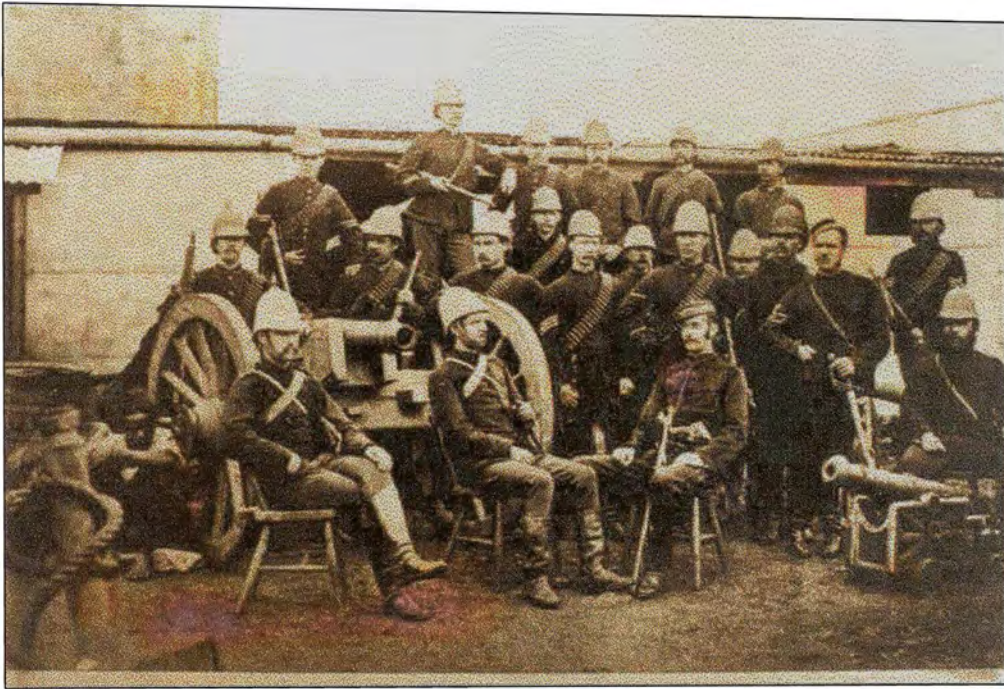
2.2 In Skets van Fort Campbell, Marabastad. (T.A.B. Foto 910).

2.3 'n Britse kaart van Pretoria in 1879. (T.A.B. Kaart 3/209; J. Ploeger en H.J. Botha, Die Fortifikasie van Pretoria. Fort Klapperkop gister en vandag, p. 13).

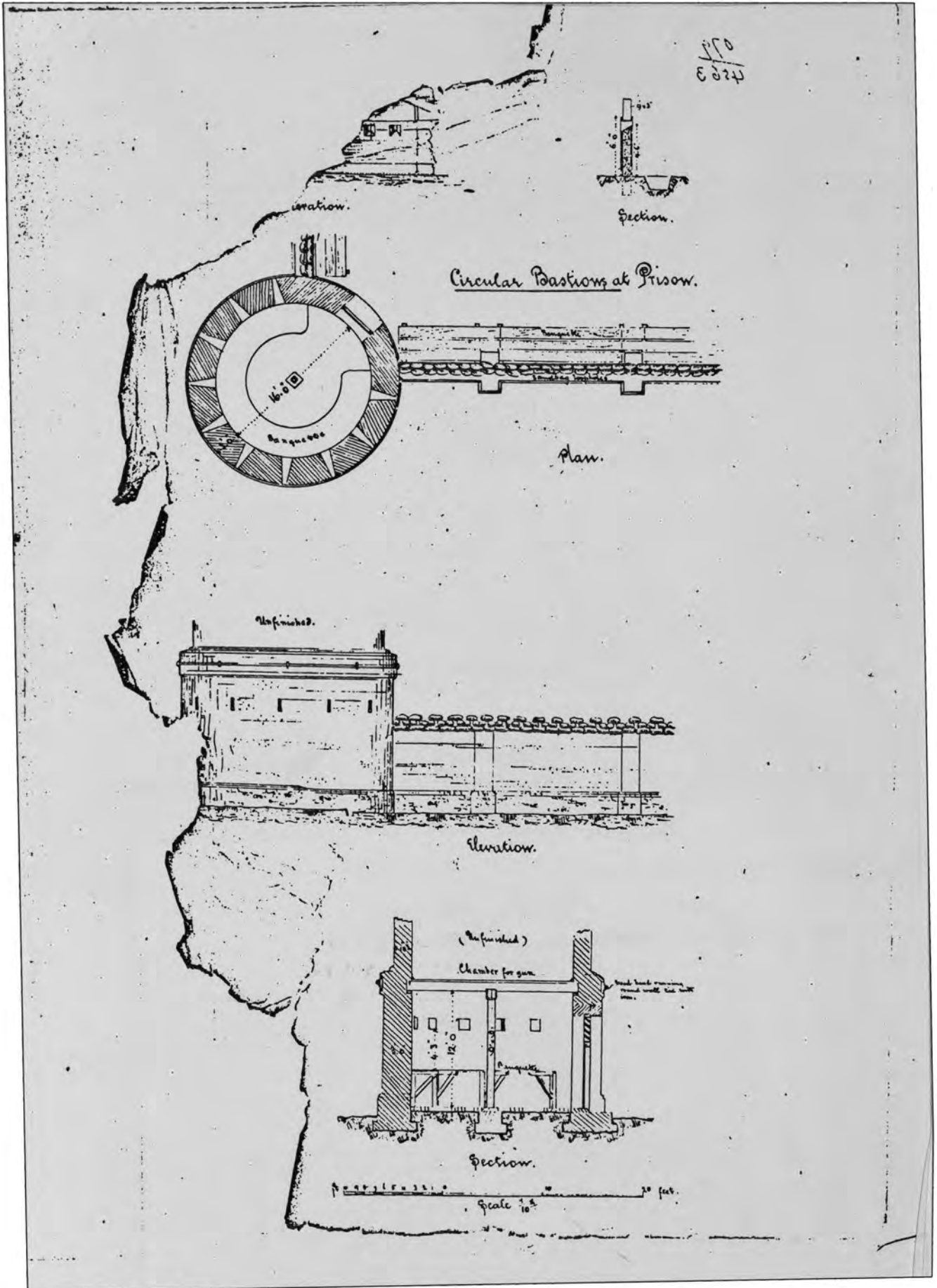
2.4 Die hoofkwartierpersoneel tydens die beleg van Pretoria. (K.A.B. Elliot-versameling Foto 3091).

2.5 Britse artilleriste tydens die beleg van Pretoria. (K.A.B. Elliot-
versameling Foto 3097).

2.6 Pretoria en die militêre kamp tydens die beleg. (L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881, Faksimilee herdruk, p. 1).

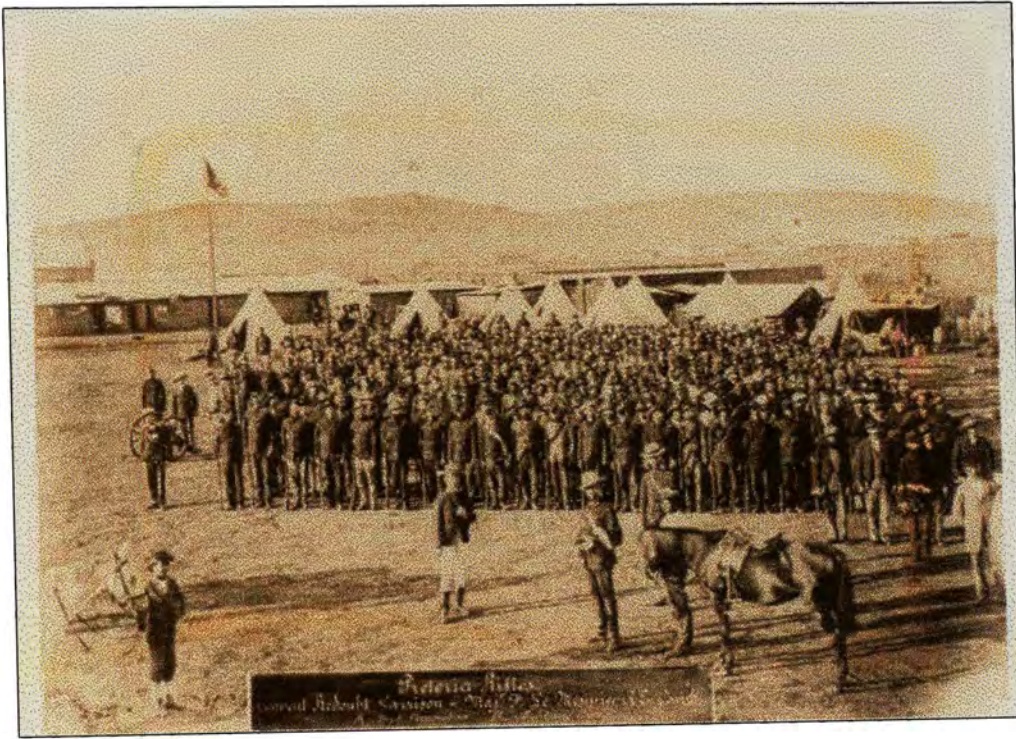

2.7 Plan van 'n ronde bastion by die tronklaer. (P.A. Digby-versameling).

.8 Pretoria tydens die beleg: A - Militêre kamp
B - Fort Commeline
C - Convent redoubt
D - Fort Royal

T.A.B. Foto 4562)

2.9 Die Pretoria Rifles, garnisoen van die Convent redoubt. (K.A.B. Elliot-versameling Foto 3098).

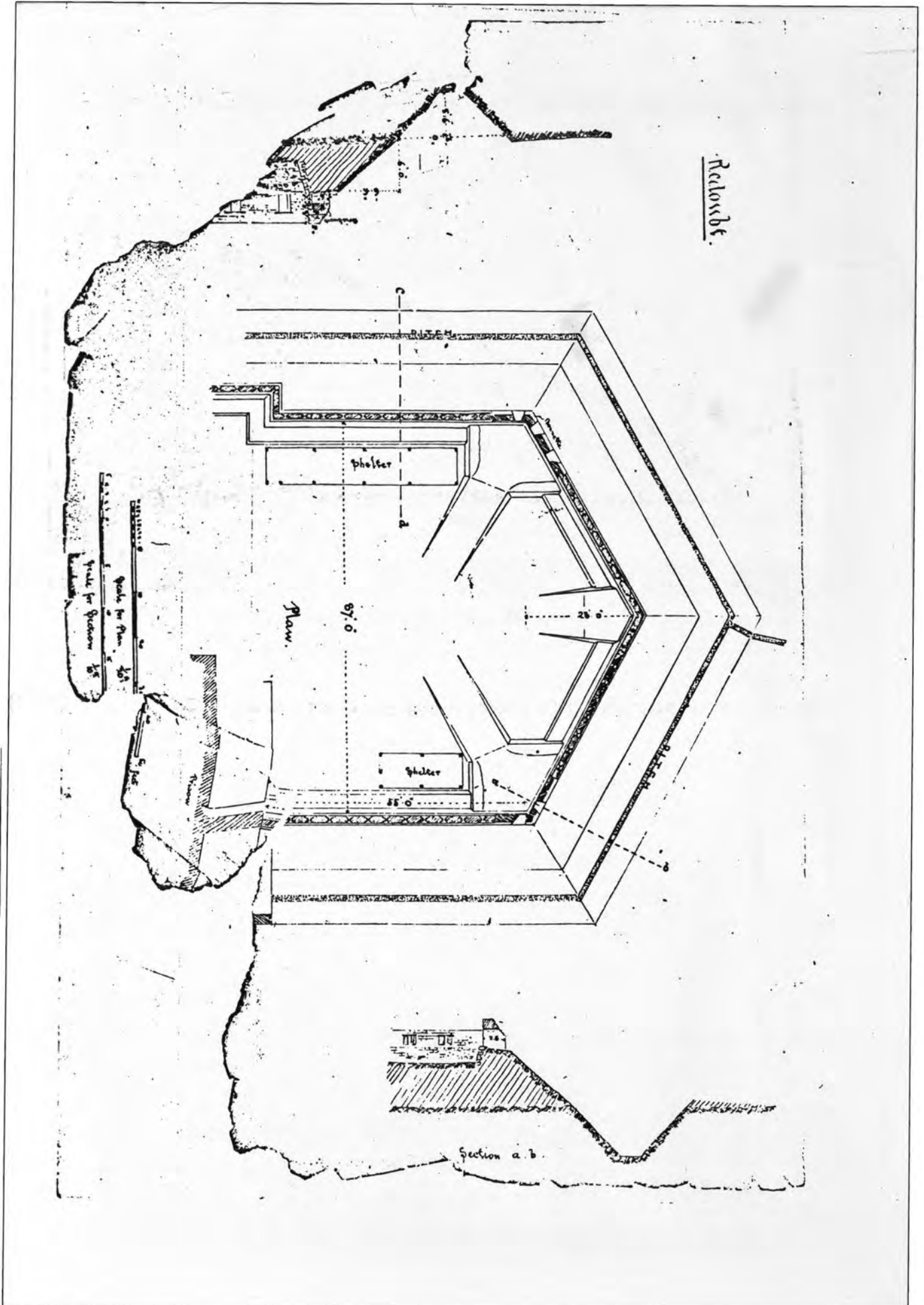
2.10 Die 2^e Kompanie van die Pretoria Rifles. (K.A.B. Elliot-versameling

2.11 Die 4^e Kompanie van die Pretoria Rifles (K.A.B. Elliot-versameling Foto 3089).

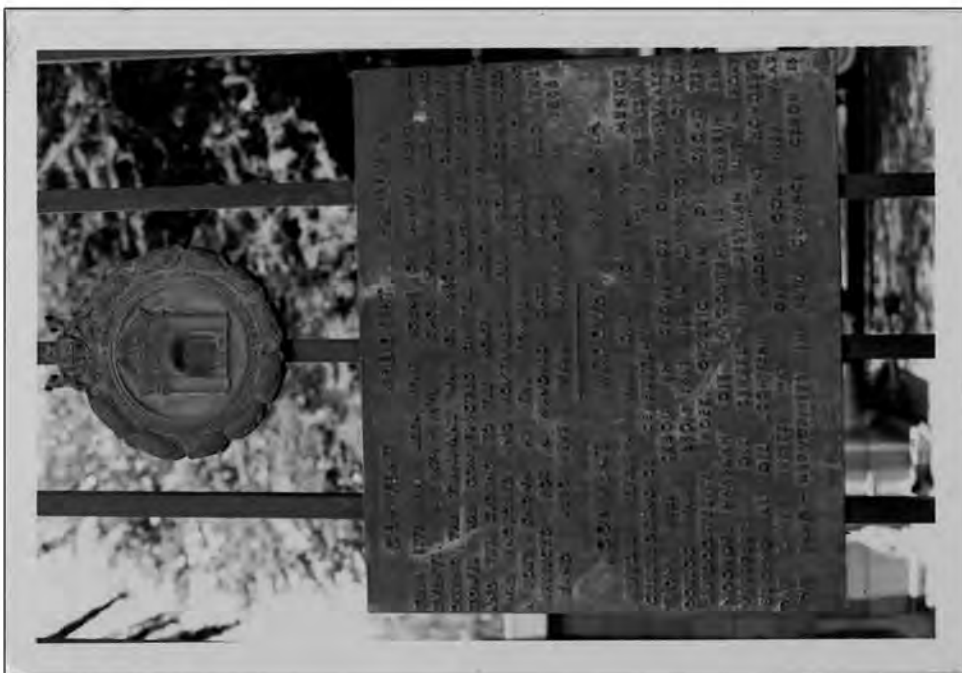
2.12 Die 6^e Kompanie van die Pretoria Rifles (K.A.B. Elliot-versameling Foto 3092).

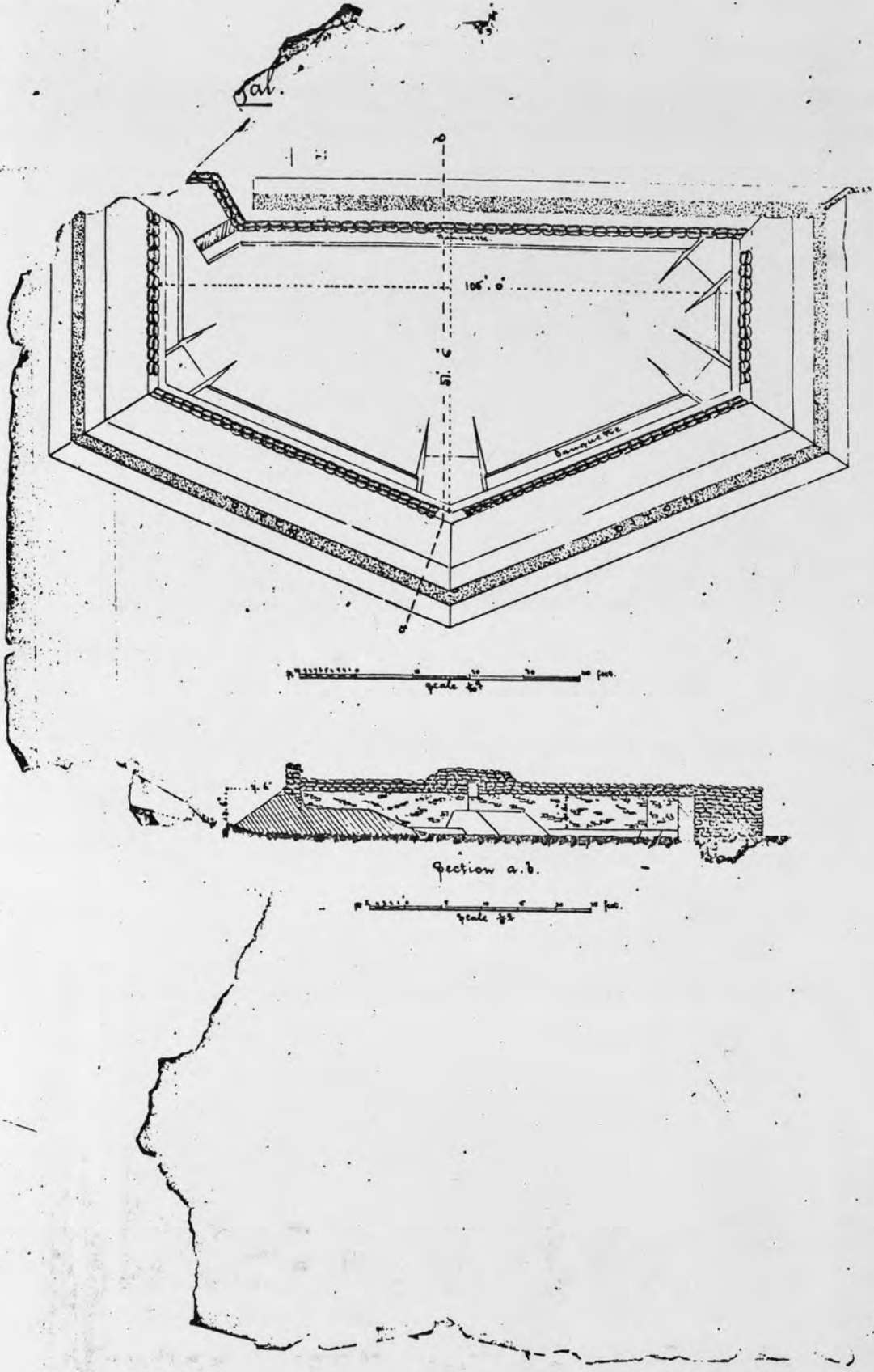
2.13 Plan van die Convent redoubt. (P.A. Digby-versameling).

2.14 Die Convent redoubt tydens die beleg van Pretoria. (T.A.B. Foto 10612).

2.15 Die plaat van die RNG teen die heining van die munt, waar die Convent redoubt gestaan het.

2.16 Plan van Fort Royal. (P.A. Digby-versameling).

PRETORIA HAD ITS GROWING PAINS, and at one time (1880-81) it was besieged. The Convent Redoubt during that troublous period.

4033 (1)

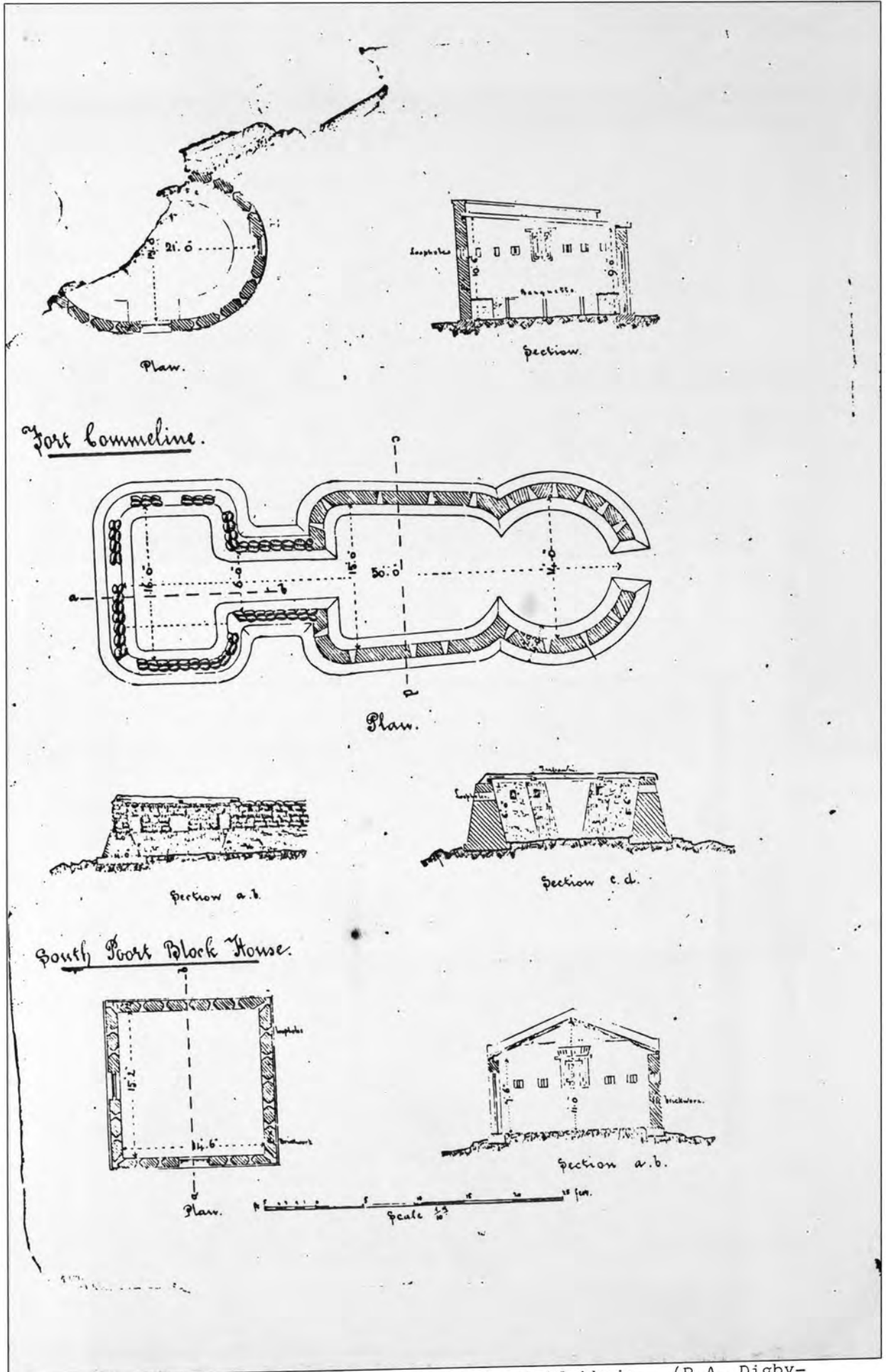

ANOTHER REMINDER OF THE SIEGE. Fort Royal, with Meintjes Kop in the background.

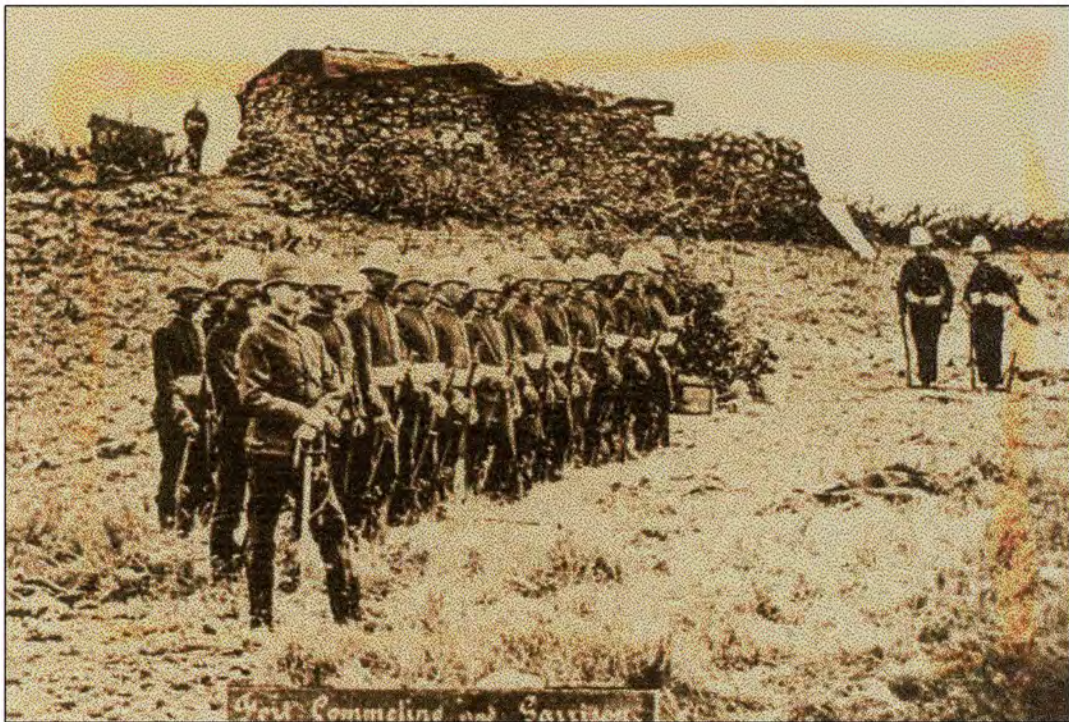
2.17-2.19 Fort Royal tydens die beleg van Pretoria (T.A.B. Foto 886 en 936 en K.A.B. Elliot-versameling Foto 3100).

2.20 Die plaat van die RNG op die plek waar Fort Royal gestaan het.

2.21 Plan van Fort Commeline en die South Poort blokhuis. (P.A. Digby-
 versameling).

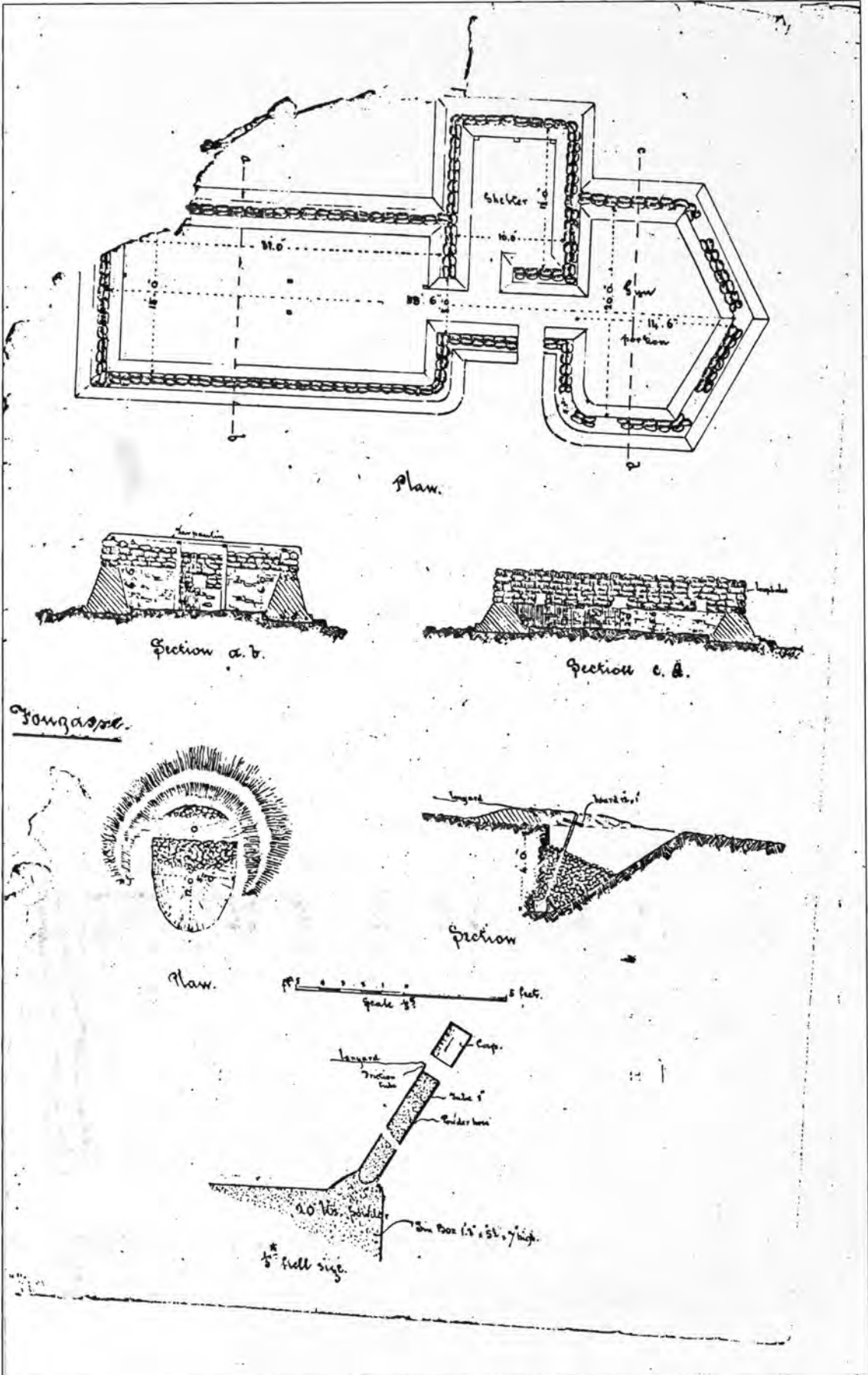
2.22 Fort Commeline tydens die beleg van Pretoria. (T.A.B. Foto 883).

2.23 Die artillerie van Fort Commeline. (K.A.B. Elliot-versameling Foto 3099).

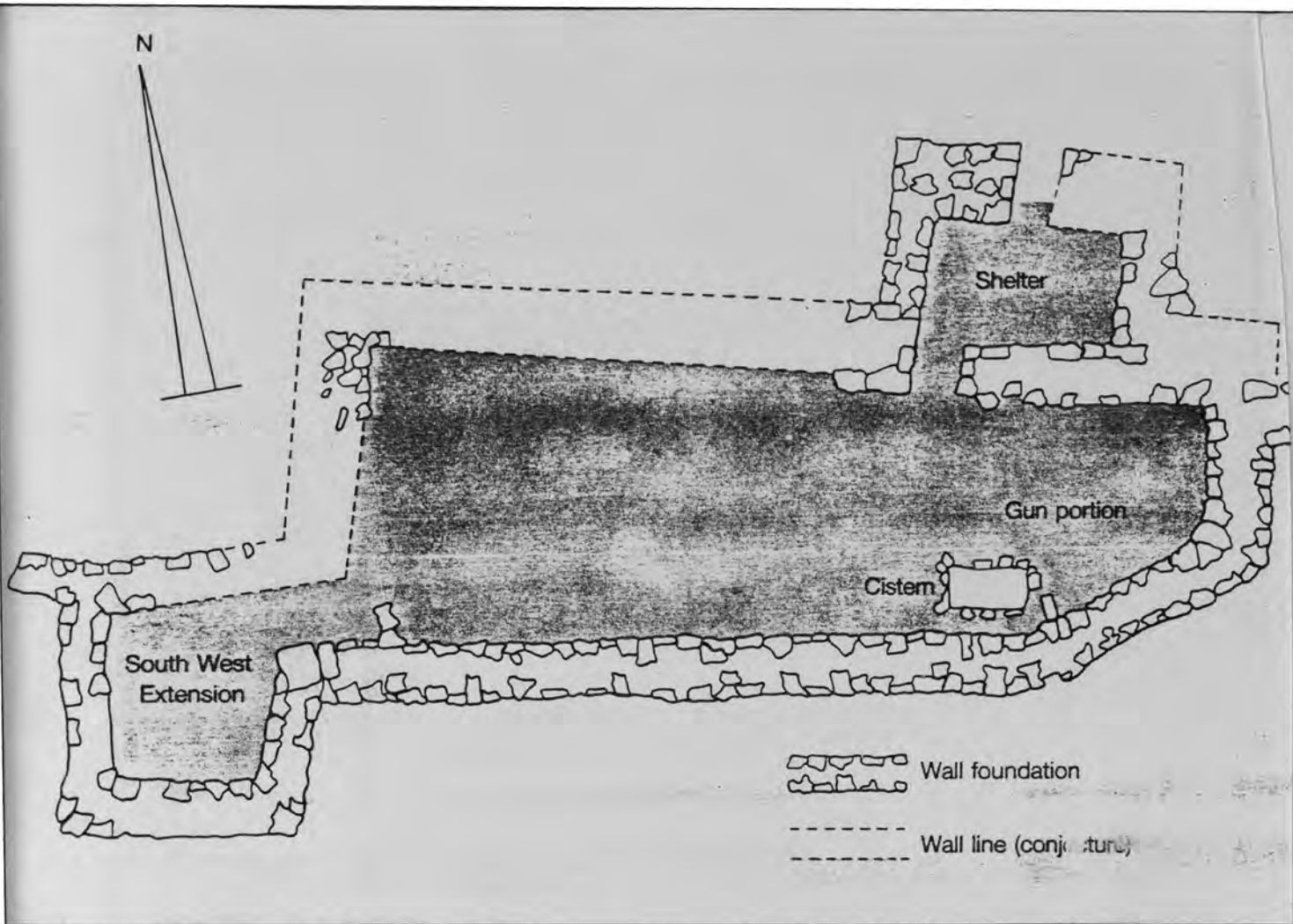
2.24 'n Deel van die oorblyfsels op Magasynheuwel. Dit is onseker of dit dié van Fort Commeline of dié van die Tweede Anglo-Boereoorlog, Magazine redoubt is.

2.25 Plan van Fort Tullichewan. (P.A. Digby-versameling).

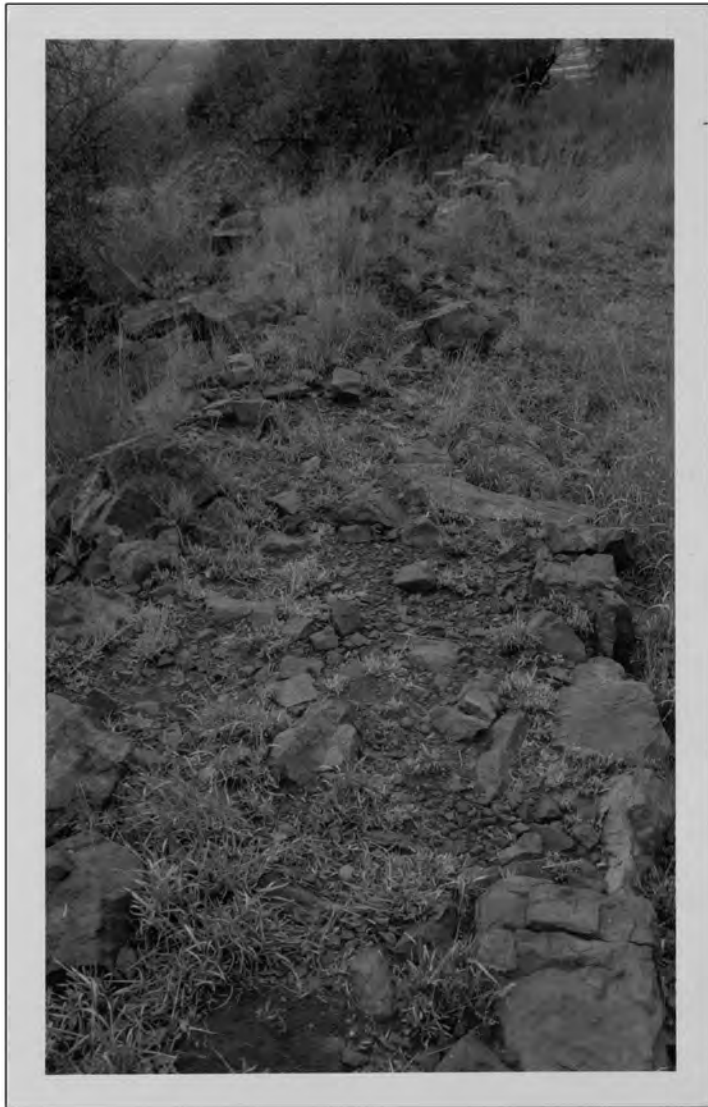
2.26-2.27 Fort Tullichewan tydens die beleg van Pretoria. (T.A.B. Foto 945 en 4302).

2.28 Plan van Fort Tullicewan, geteken deur B. Thomson. (Lantern 1989.05, p.77)

2.29 Hierdie plaat van die RNG is opgerig by die oorblyfsels van Fort Tullicewan. Die plaat is intussen ongemagtigtd verwyder. (T.E. Andrews-versameling).

2.30 Die oorblyfsels van Fort Tullichewan soos dit vandag daar uitsien.

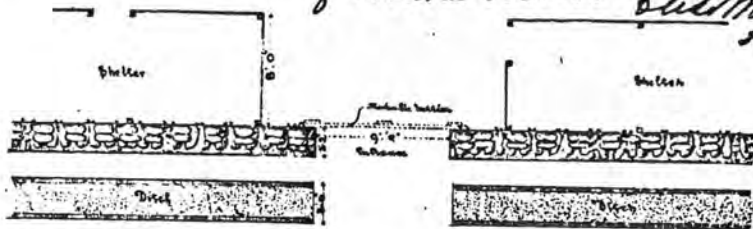
Detail of Defences : Pretoria :

Transvaal : 1880-81.

To accompany report of Engineering
operations performed during the Investment
of Pretoria 1880-81

Edw. Melliss
Supt.
Transvaal
5/4/81

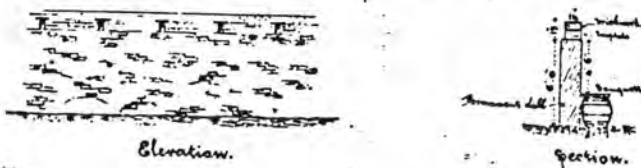
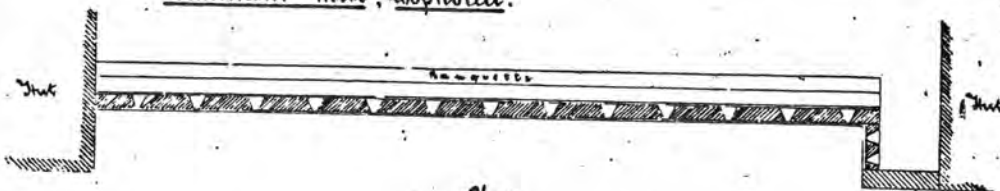
Storkading.

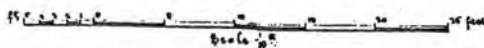
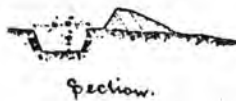
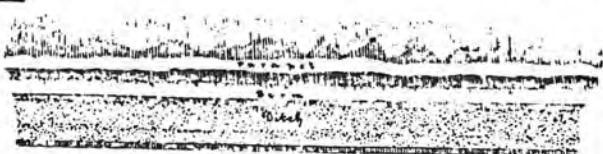
Plan.

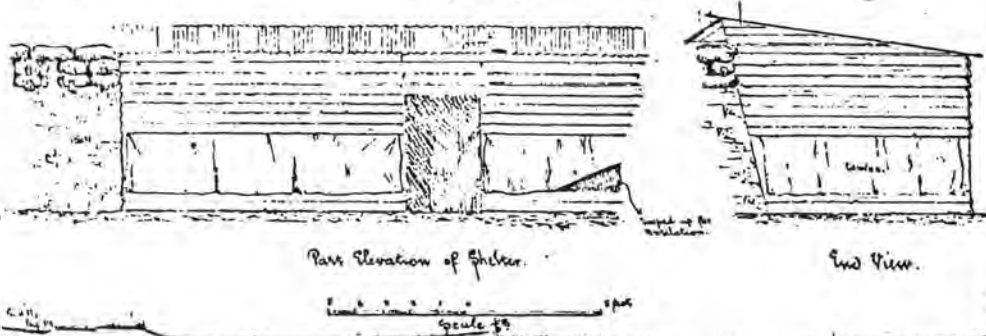
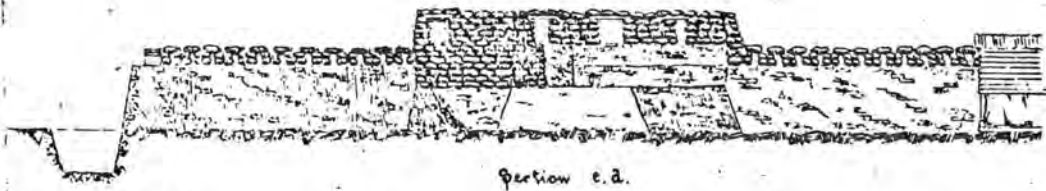
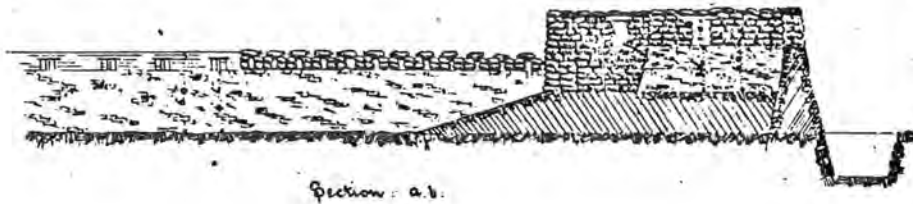
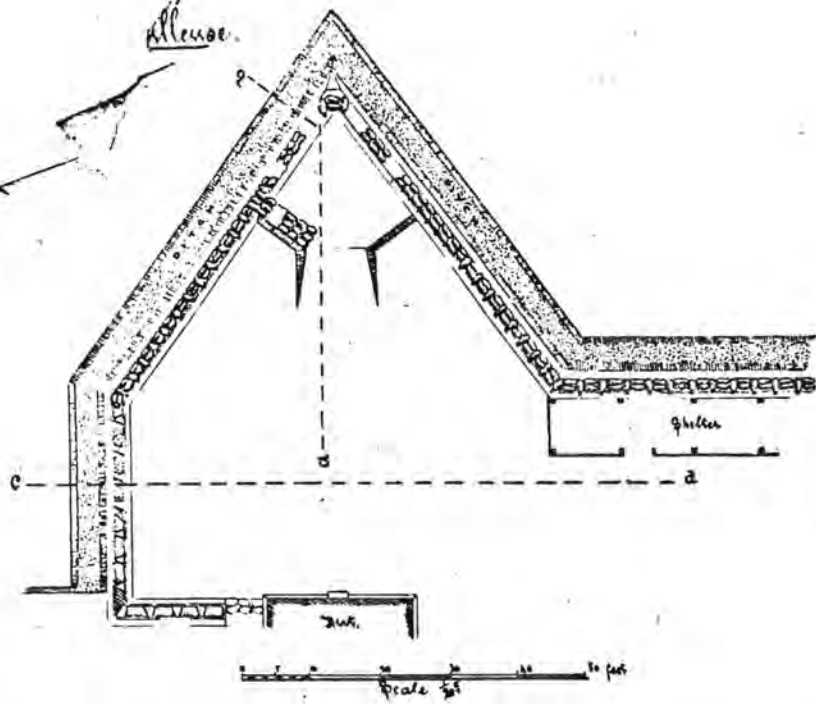
Permanent Wall, loopholed.

Shelter Trenches.

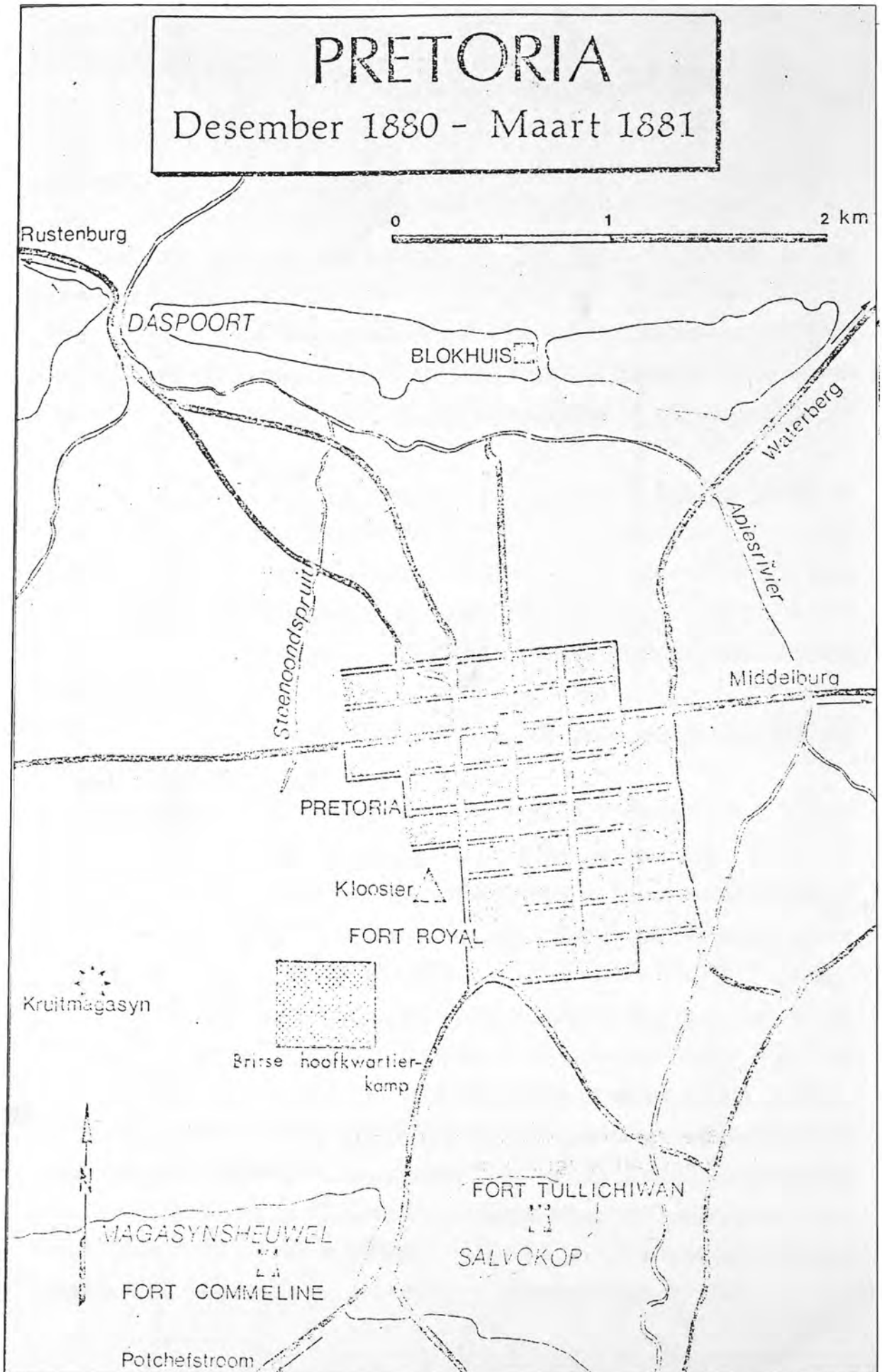

2.31-2.32 Planne van verdedigingsstrukture tydens die beleg van Pretoria.
(P.A. Digby-versameling).

2.33 Die fondament van die blokhuis by die Eloff-deurgrawing, bokant die Hoërskool Langenhoven.

2.34 Kaart van Pretoria, waarop die Britse fortifikasies van die Eerste Anglo-Boereoorlog aangedui word. (J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D. Phil-proefskrif, U.P.), p. 125). Oorspronklike is onduidelik.

8. Voetnotas

1. F.A. van Jaarsveld, Van van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die R S A, p. 196.
2. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 155; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 194-196.
3. F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 194-196.
4. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 196.
5. F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 196.
6. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, pp. 156-157; L. Scott, Boere-weerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 2.
7. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 97; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1880, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 2.
8. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157.

9. F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 74; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 2; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 197-198.
10. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.) Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157.
11. F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 198-199; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 3.
12. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.) Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, pp. 157-158; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 199.
13. L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 4 en 10.
14. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke. 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 15-16 en 53.

15. L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 31; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 199.
16. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 44-50.
17. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 141; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 60.
18. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 90; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 199.
19. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158.
20. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek tot the Convention of London, p.156; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur onderhandeling, 1877-1884, pp. 98-99.

21. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 107-108; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 159.
22. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 130.
23. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.) p. 121; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 111.
24. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 118, 120-123 en 130; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 159; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 212-215.
25. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 143-156, 169, 180-181 en 184-194; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, pp. 159-160; M. Hugo en J.E.H. Grobler, Skikking deur Onderhandeling: Transvaal herwin sy onafhanklikheid, 1881-1884, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 211; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 241-242 en 246-251.

26. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, pp. 160 en 183; M. Hugo en J.E.H. Grobler, Skikking deur Onderhandeling : Transvaal herwin sy Onafhanklikheid, 1881-1884, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 214-222; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 199.
27. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 184; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 199-201.
28. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 97.
29. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld, (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 113.
30. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 97-101; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheids-oorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 122; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek tot the Convention of London, pp. 167-168. Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet, 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18); F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16, p. 69.

31. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p.105; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 122.
32. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 105-106 en 141-142; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 180-181.
33. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 105-106.
34. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881, (Faksimilee herdruk), pp. 106-107; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.) pp. 121-122; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.), ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 168; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet, 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18); F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16, p. 67.
35. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 167.
36. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering. (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.) pp. 127-128; L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 119 en 129; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 112-113 en 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 177.

37. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 118-119; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 126-127.
38. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881, (Faksimilee herdruk), pp. 110-111; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.) pp. 121 en 126.
39. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 130.
40. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 118; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 128-132; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 179; F.J. du T. Spies, Forte en verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 75.
41. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 129-137; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 195-196.
42. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 155-156; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18).

43. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee her-druk), pp. 146-157 en 183; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 134.
44. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 149.
45. J.F. van Ewyk, Die slag van Rooihuiskraal : 'n Argeologiese benadering tot 'n historiese probleem, Navorsing deur die Nasionale Kultuurhistoriese Museum 1 (1) 1986, pp. 1-23; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 159-167; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 135; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 203-205.
46. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.- proefskrif, U.P.), p. 173; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 134-135; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 207-208; L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 225 en 230-231.
47. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 231 en 238; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 175 en 177; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 135; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet, 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18).

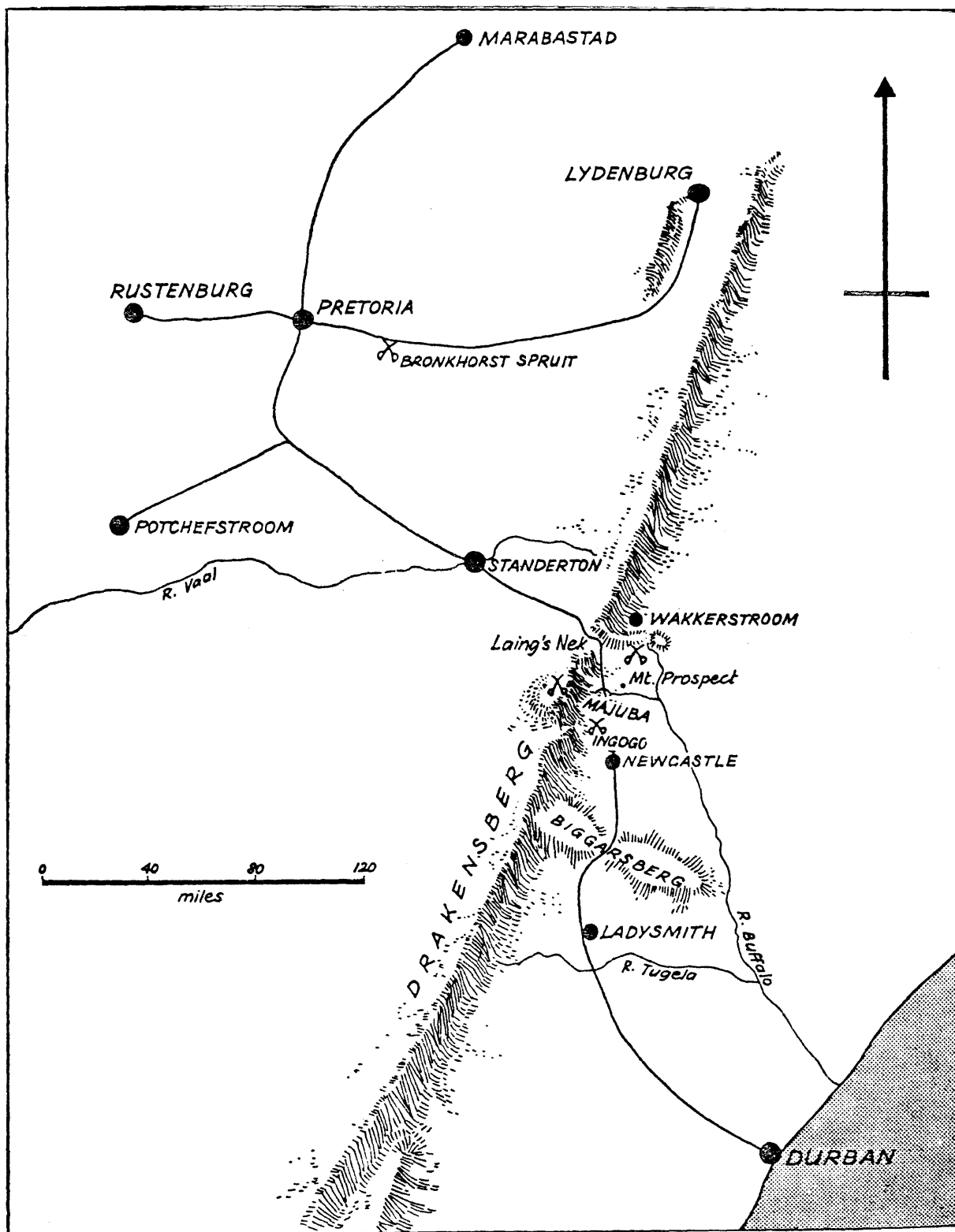
48. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884, p. 134; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet, 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18).
49. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881, Faksimilee herdruk), pp. 115-116 en 457; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-Proefskrif, U.P.), p. 125; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 174-176.
50. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 108; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125.
51. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 126.
52. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk) pp. 107-108, 110 en 116; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07, p. 82.
53. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 99 en 456; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 123; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansing om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 77; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 77; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884 p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London p. 170.

54. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 114; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p.125; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 171-183 en 181; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoria (16 en 17) 1955.07-1977.09, p. 77.
55. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 107, 110 en 114.
56. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 99, 114-115 en 456; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset een Britse oorheersing 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red) e.a., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884, p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 171; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05 p. 77; F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16, p. 67.
57. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk) pp. 114-115; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 121 & 125; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 181; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07 pp. 80 en 82.
58. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884 p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 175; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet

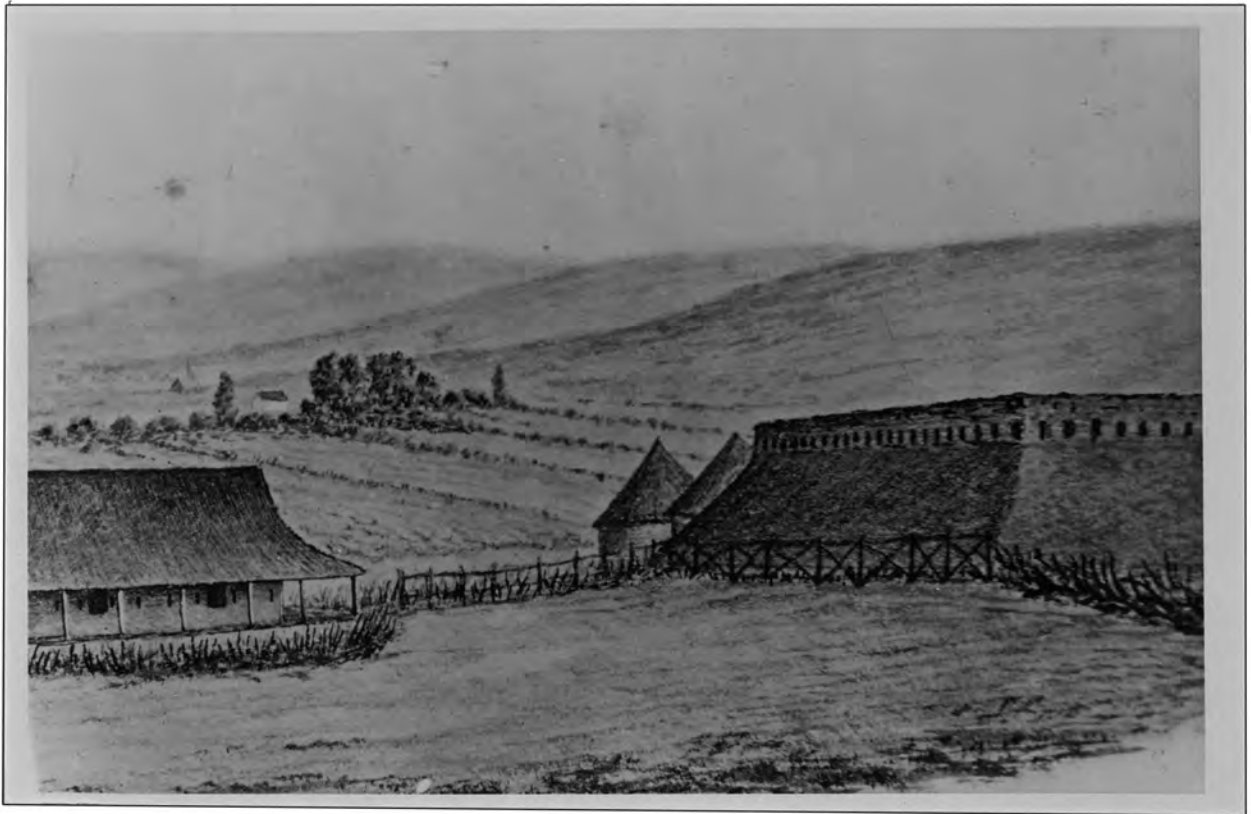
- 1981.03.18); H.M. Rex, Lig-ging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07, pp. 74-75 en 79-80; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05. p.77; F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16, p. 69.
59. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 114,216 en 456; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 121 en 125; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 168-169 en 175; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07 pp. 71, 75 en 80; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 77.
60. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 200; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria: Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet 1981.03.18); H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07 pp. 78 en 80.
61. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p.125; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884 p. 134; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 77; F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80), 1980.11.16, pp. 69 en 75; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 76.
62. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 111-112; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 175.

63. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 112-113; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125.
64. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 113-114 en 463; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 175; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881 (81) 1981.07, p. 79.
65. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 113 en 240; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 76; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17), 1955-07-1955.09, p. 77.
66. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 111; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884, p. 134; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 76; F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16 pp. 69 en 75.
67. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 111; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif U.P.), p. 125; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).
68. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk) pp. 113-114 en 463; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).
69. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 111-114; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 175; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07, p. 79; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria: Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).

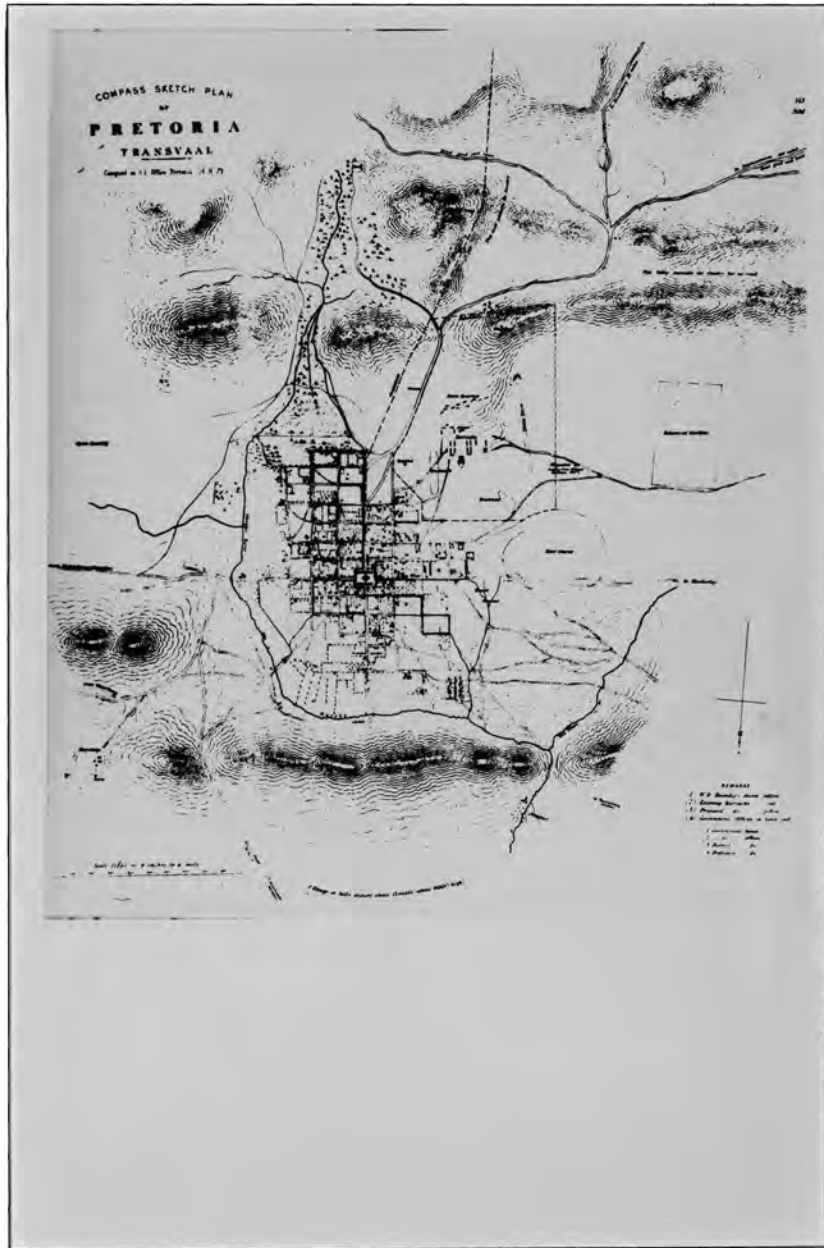
70. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 111-113; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p.125; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).
71. B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history Lantern 1989.05, p. 77.
72. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 200; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria: Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).
73. Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18); B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 77; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 77.
74. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125.
75. B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 76.
76. L. Bellairs The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 114.
77. H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07 p. 80.
78. L. Bellairs The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 110-111 en 117; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p.125.
79. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-Proefskrif, U.P.), p. 174.
80. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 175-176.

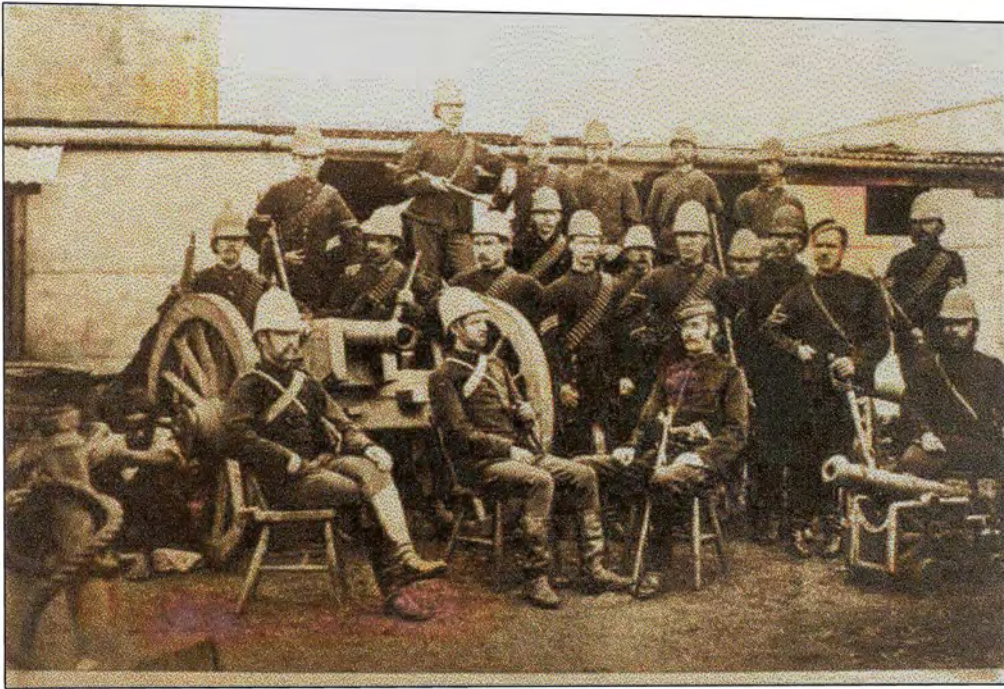
2.1 'n Kaart wat die sewe beleëerde dorpe in Transvaal, tydens die Eerste Anglo-Boereoorlog, aandui. (J. Selby, The Boer War. A Study in Cowardice and Courage, p. 14).

2.2 In Skets van Fort Campbell, Marabastad. (T.A.B. Foto 910).

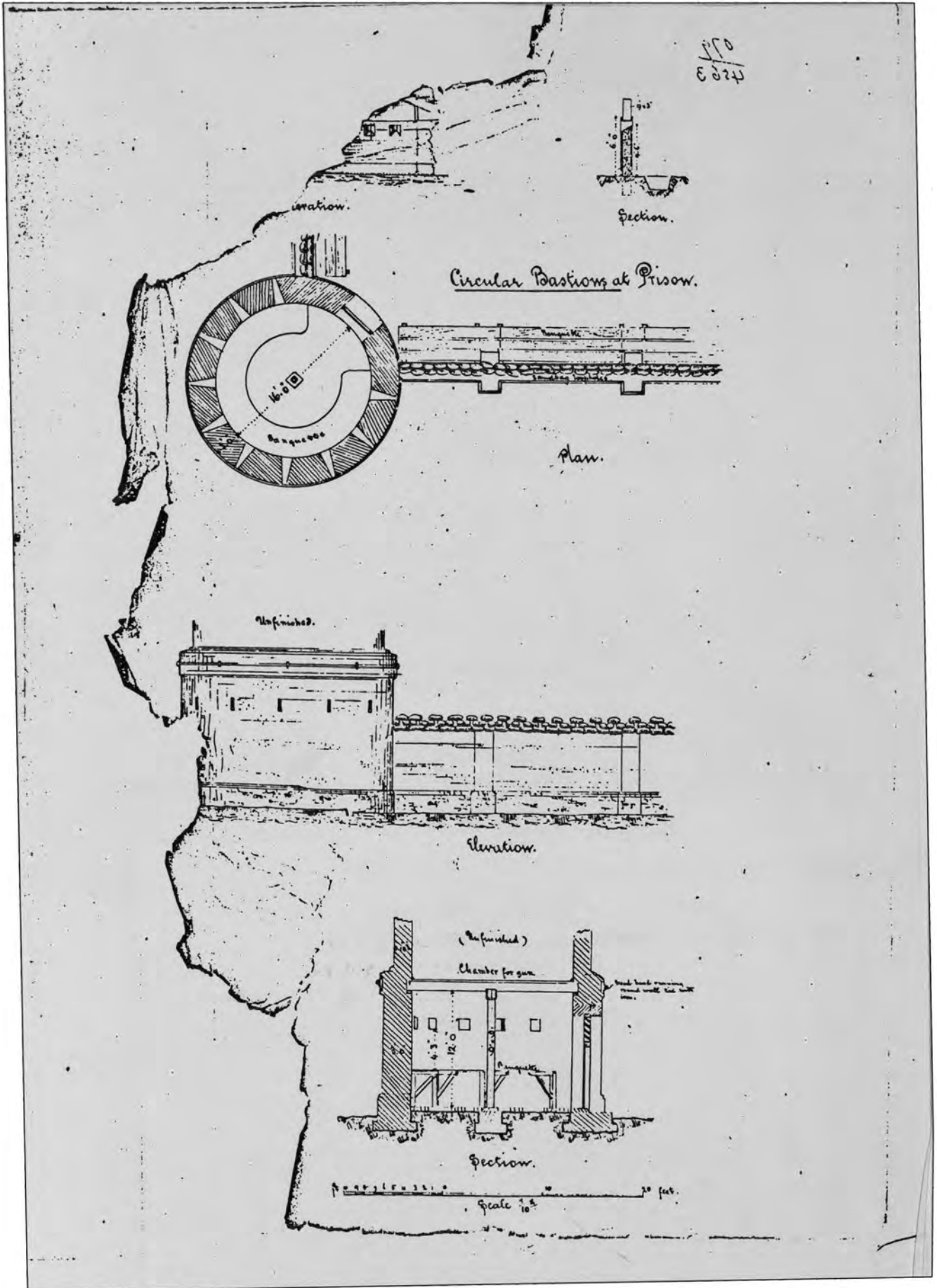
2.3 'n Britse kaart van Pretoria in 1879. (T.A.B. Kaart 3/209; J. Ploeger en H.J. Botha, Die Fortifikasie van Pretoria. Fort Klapperkop gister en vandag, p. 13).

2.5 Britse artilleriste tydens die beleg van Pretoria. (K.A.B. Elliot-
versameling Foto 3097).

2.6 Pretoria en die militêre kamp tydens die beleg. (L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881, Faksimilee herdruk, p. 1).

2.7 Plan van 'n ronde bastion by die tronklaer. (P.A. Digby-versameling).

.8 Pretoria tydens die beleg: A - Militêre kamp
B - Fort Commeline
C - Convent redoubt
D - Fort Royal

T.A.B. Foto 4562)

2.9 Die Pretoria Rifles, garnisoen van die Convent redoubt. (K.A.B. Elliot-versameling Foto 3098).

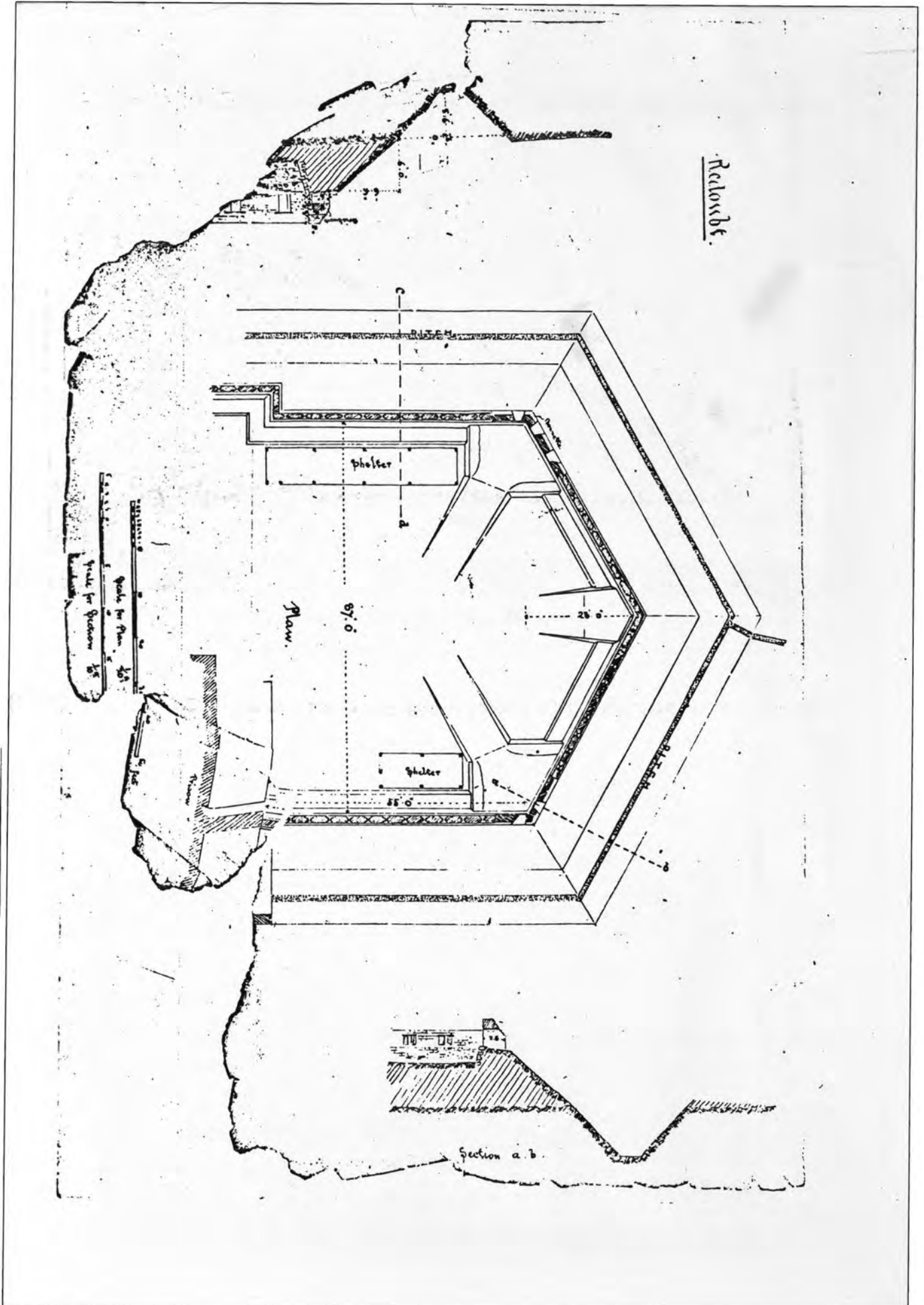
2.10 Die 2^e Kompanie van die Pretoria Rifles. (K.A.B. Elliot-versameling)

2.11 Die 4^e Kompanie van die Pretoria Rifles (K.A.B. Elliot-versameling Foto 3089).

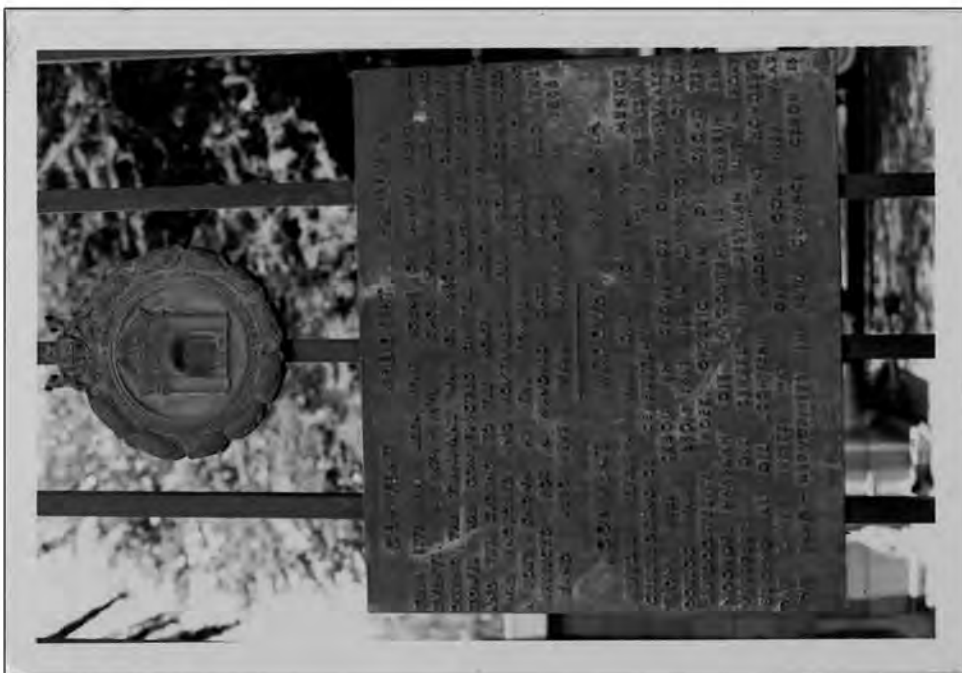
2.12 Die 6^e Kompanie van die Pretoria Rifles (K.A.B. Elliot-versameling Foto 3092).

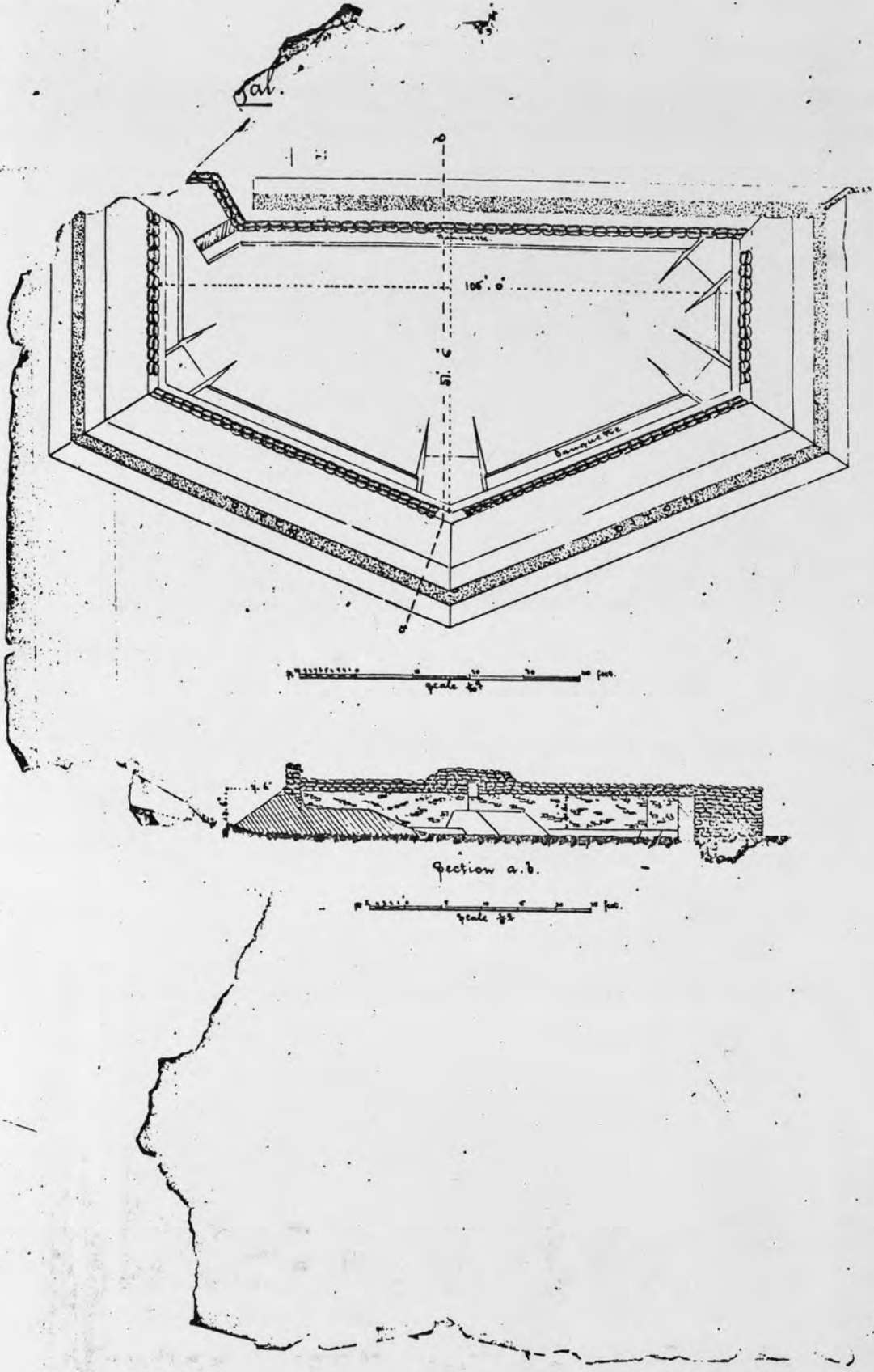
2.13 Plan van die Convent redoubt. (P.A. Digby-versameling).

2.14 Die Convent redoubt tydens die beleg van Pretoria. (T.A.B. Foto 10612).

2.15 Die plaat van die RNG teen die heining van die munt, waar die Convent redoubt gestaan het.

2.16 Plan van Fort Royal. (P.A. Digby-versameling).

PRETORIA HAD ITS GROWING PAINS, and at one time (1880-81) it was besieged. The Convent Redoubt during that troublous period.

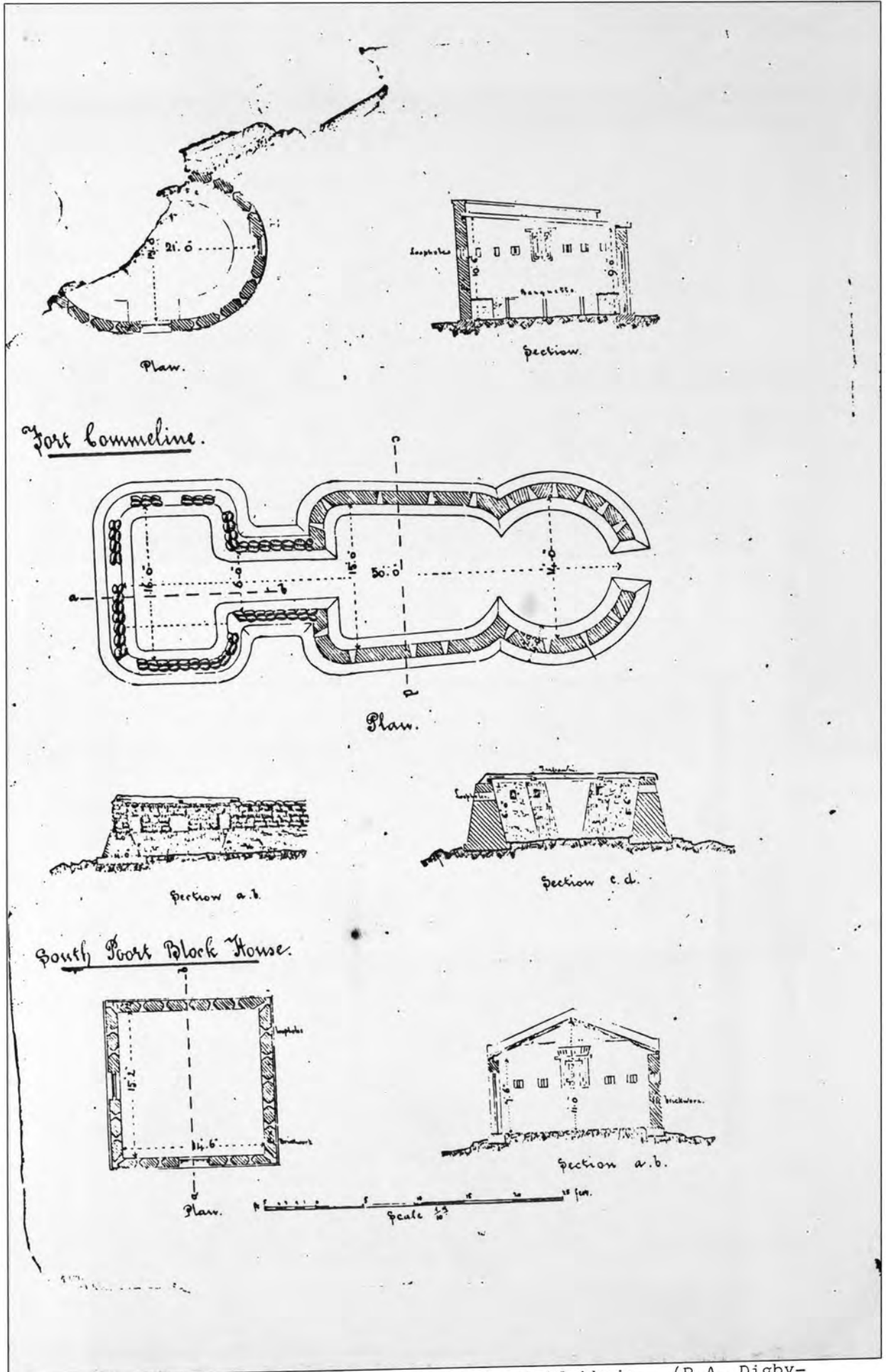
4033 (1)

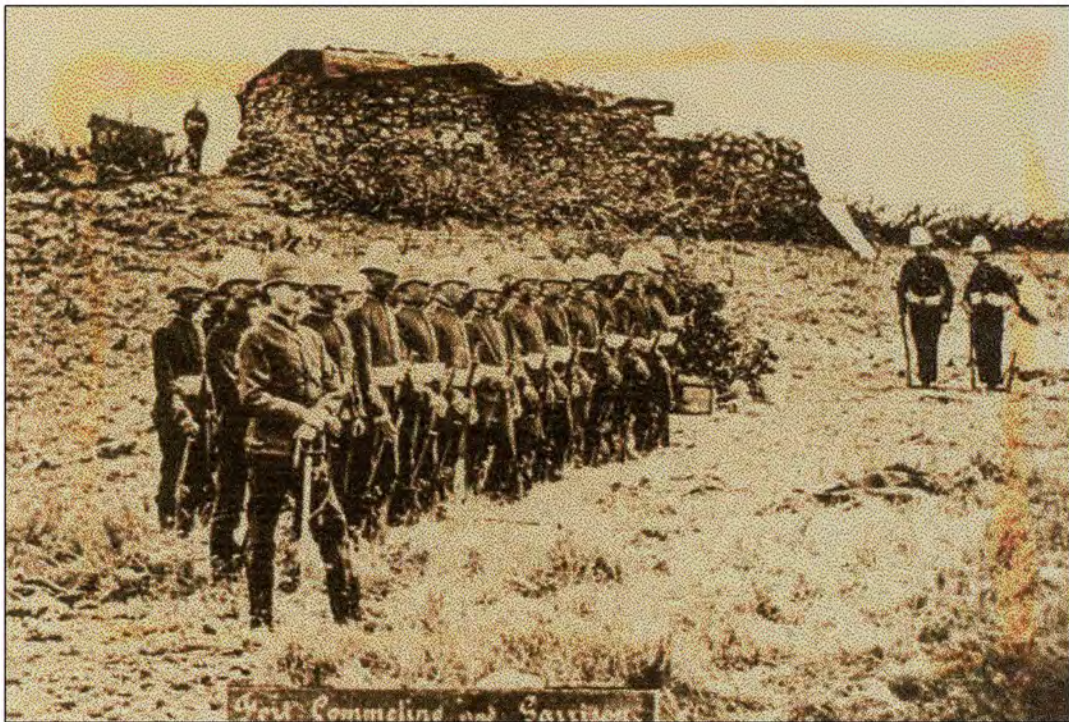
2.17-2.19 Fort Royal tydens die beleg van Pretoria (T.A.B. Foto 886 en 936 en K.A.B. Elliot-versameling Foto 3100).

2.20 Die plaat van die RNG op die plek waar Fort Royal gestaan het.

2.21 Plan van Fort Commeline en die South Poort blokhuis. (P.A. Digby-
 versameling).

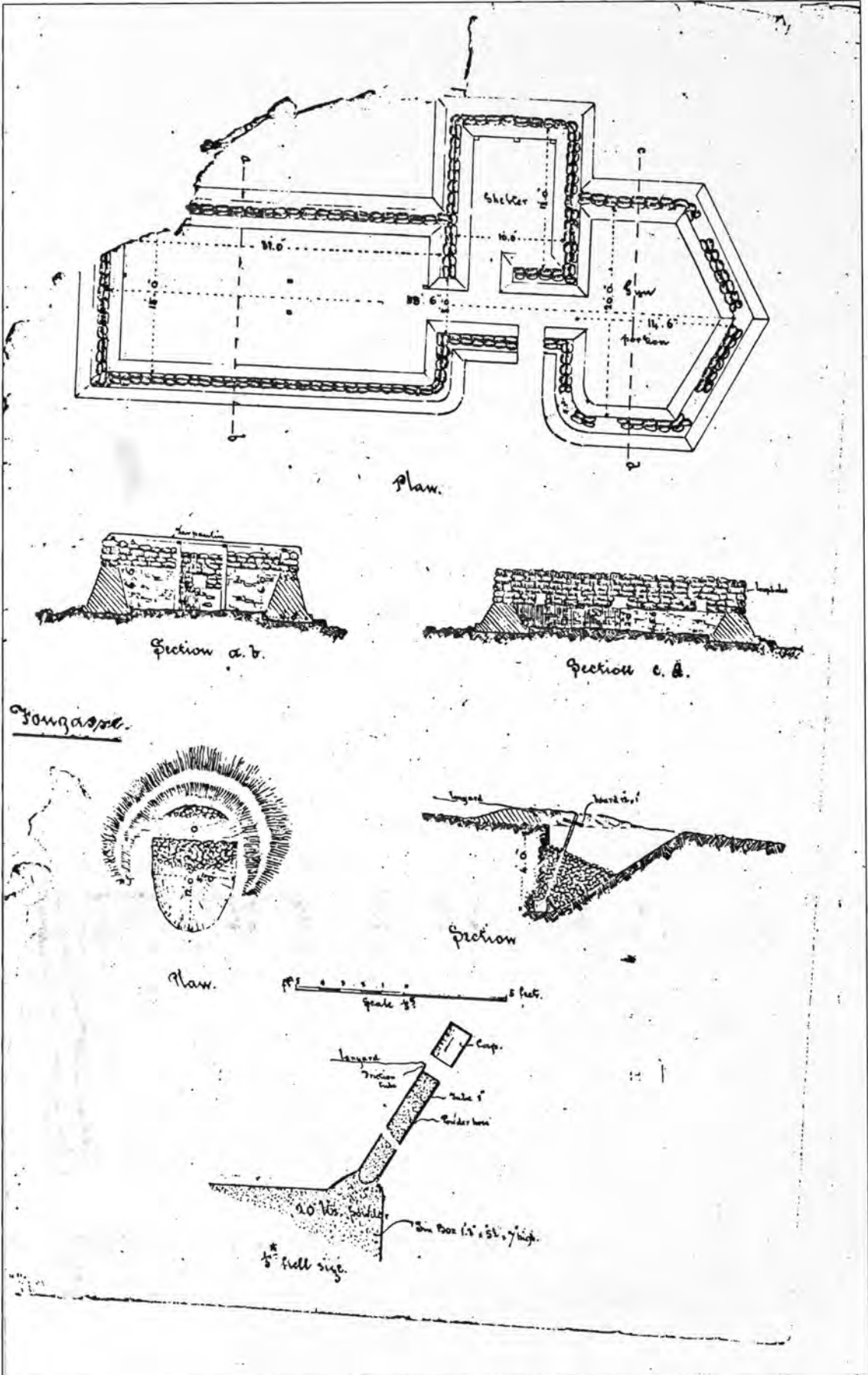
2.22 Fort Commeline tydens die beleg van Pretoria. (T.A.B. Foto 883).

2.23 Die artillerie van Fort Commeline. (K.A.B. Elliot-versameling Foto 3099).

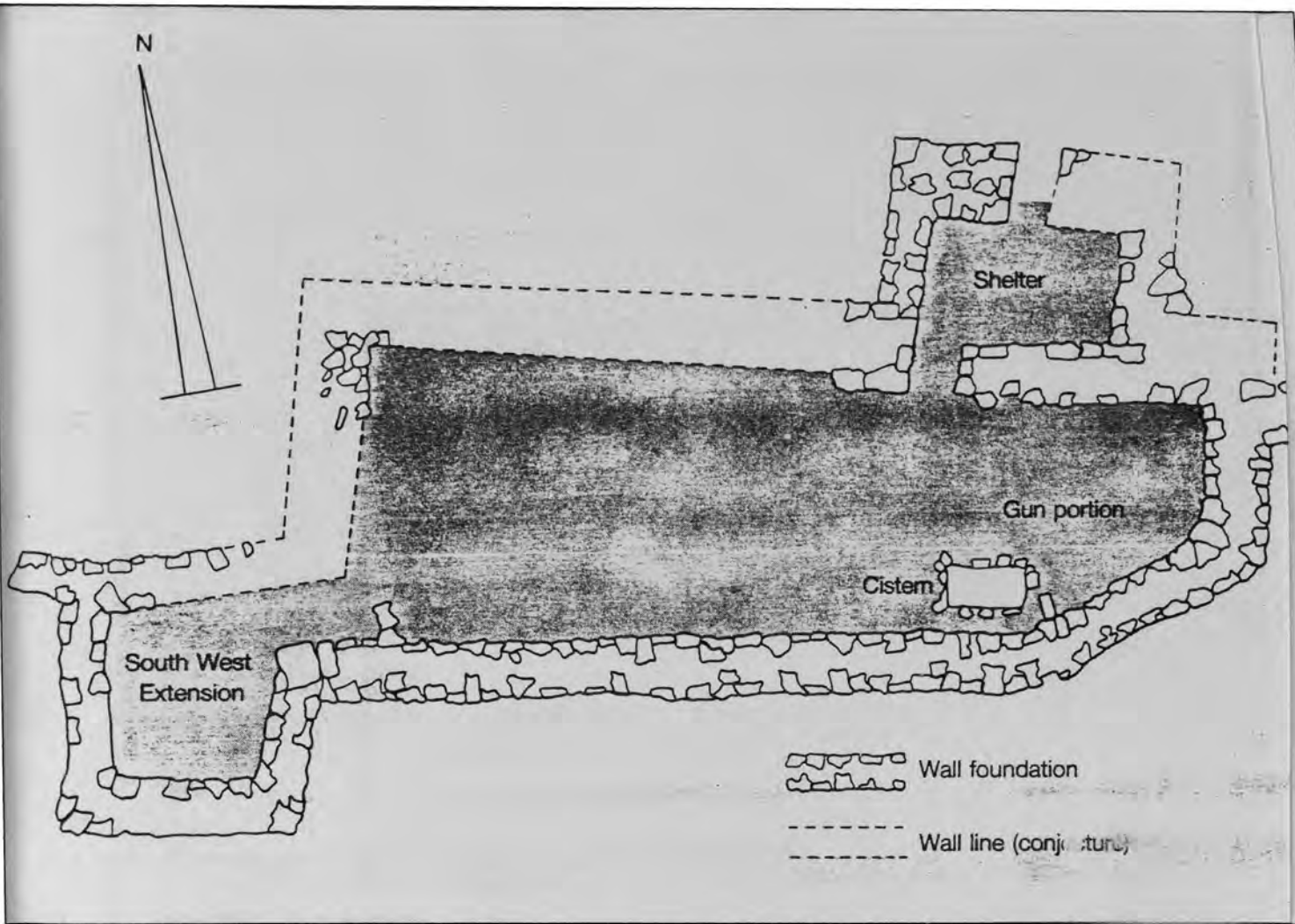
2.24 'n Deel van die oorblyfsels op Magasynheuwel. Dit is onseker of dit dié van Fort Commeline of dié van die Tweede Anglo-Boereoorlog, Magazine redoubt is.

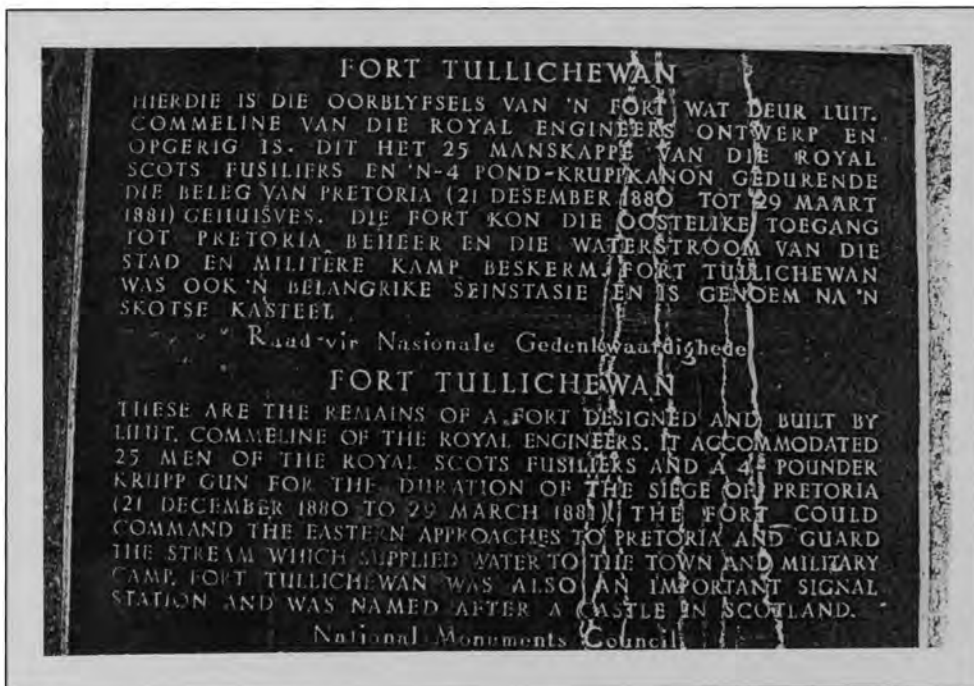
2.25 Plan van Fort Tullichewan. (P.A. Digby-versameling).

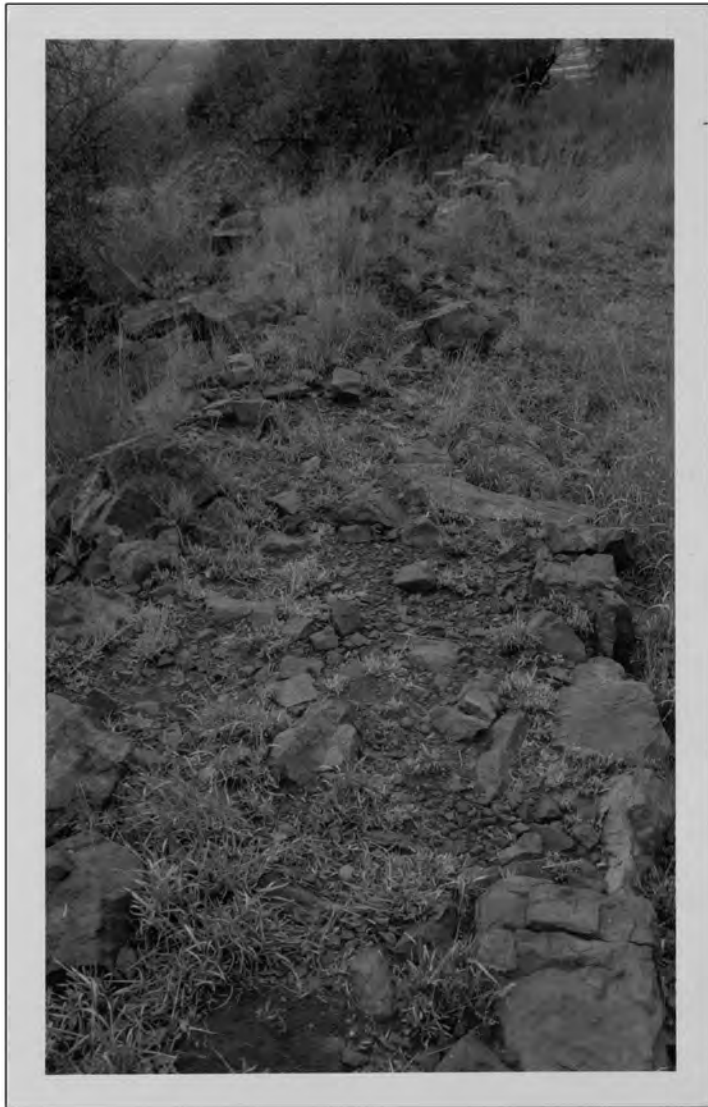
2.26-2.27 Fort Tullichewan tydens die beleg van Pretoria. (T.A.B. Foto 945 en 4302).

2.28 Plan van Fort Tullichevan, geteken deur B. Thomson. (Lantern 1989.05, p.77)

2.29 Hierdie plaat van die RNG is opgerig by die oorblyfsels van Fort Tullichevan. Die plaat is intussen ongemagtigtd verwyder. (T.E. Andrews-versameling).

2.30 Die oorblyfsels van Fort Tullichewan soos dit vandag daar uitsien.

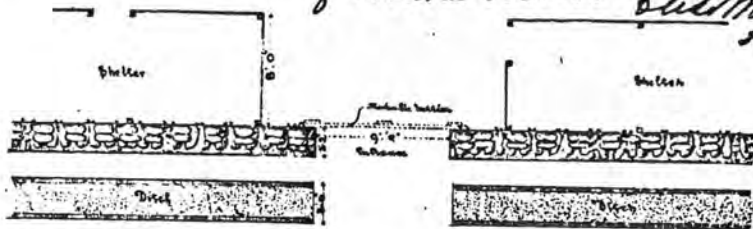
Detail of Defences : Pretoria :

Transvaal : 1880-81.

To accompany report of Engineering
operations performed during the Investment
of Pretoria 1880-81

Edw. Melliss
Supt.
Transvaal
5/4/81

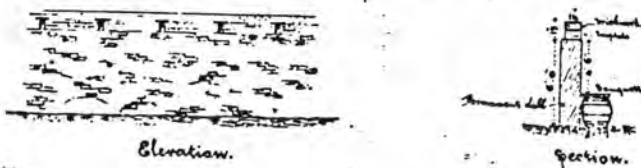
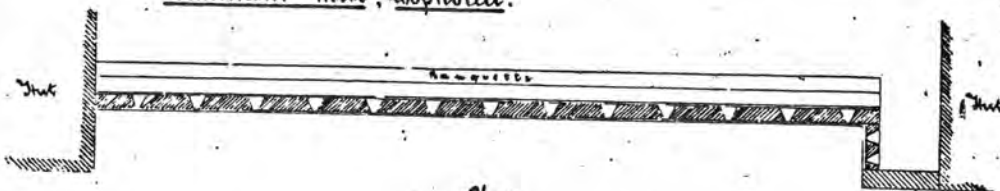
Storkading.

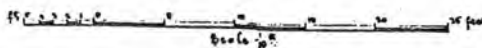
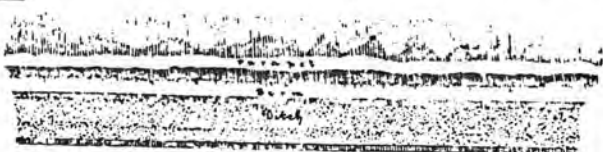
Plan.

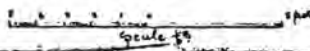
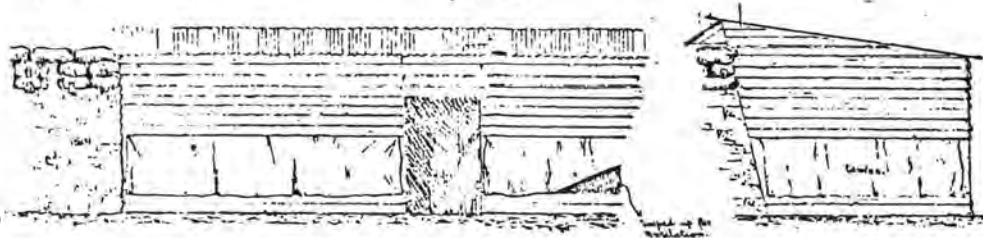
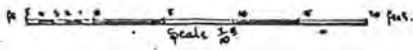
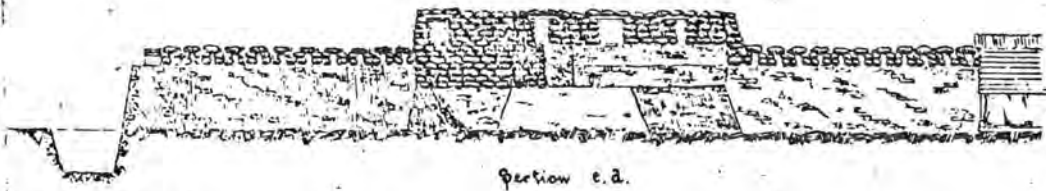
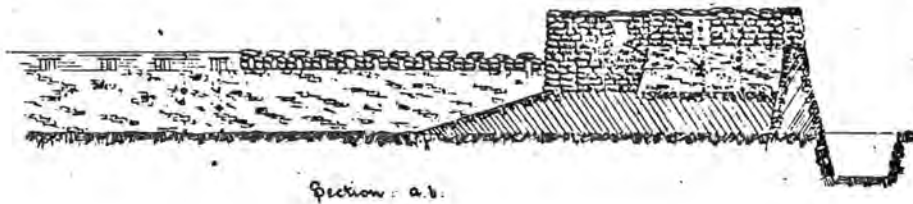
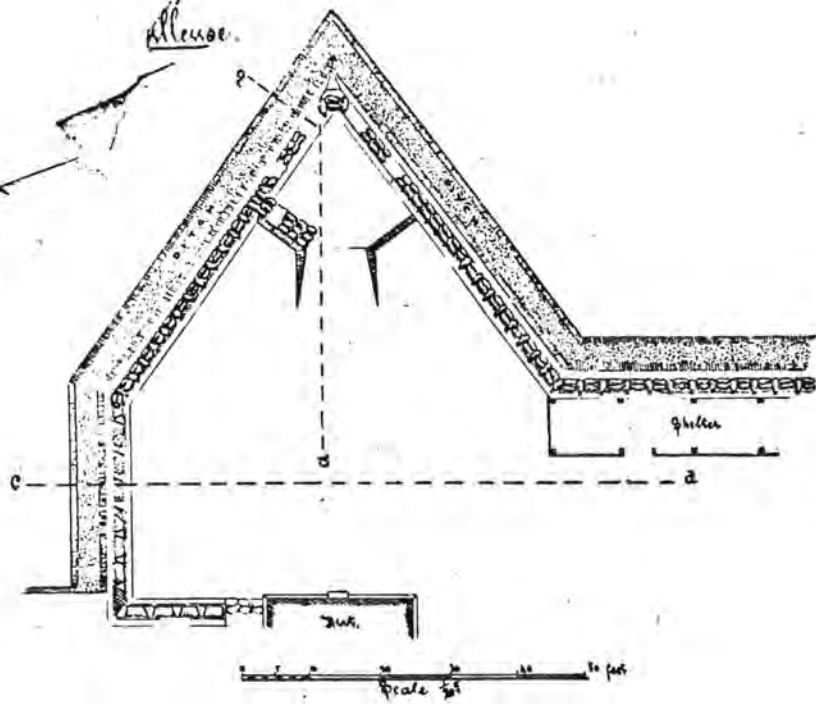
Permanent Wall, loopholed.

Shelter Trenches.

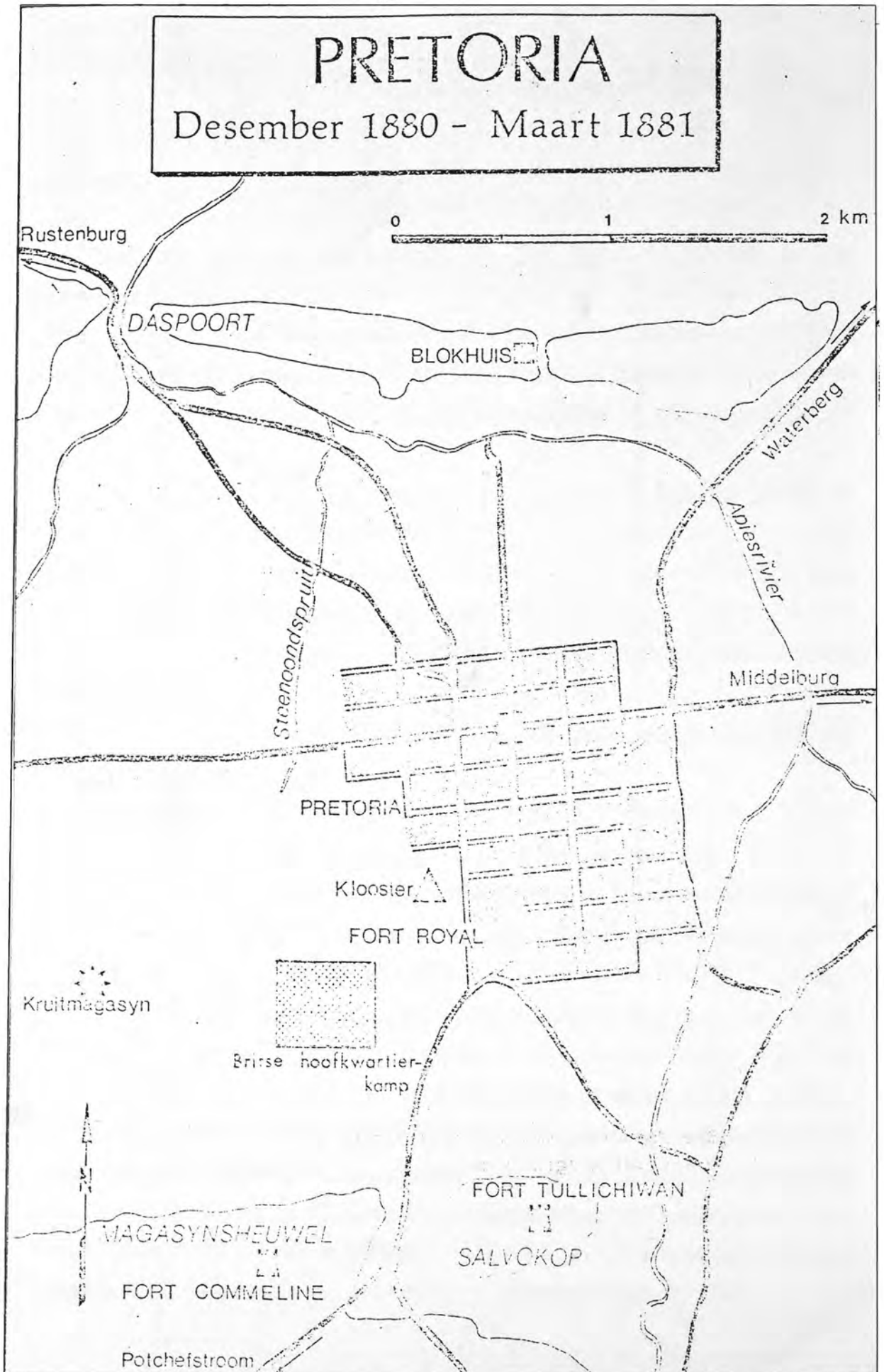

2.31-2.32 Planne van verdedigingsstrukture tydens die beleg van Pretoria.
(P.A. Digby-versameling).

2.33 Die fondament van die blokhuis by die Eloff-deurgrawing, bokant die Hoërskool Langenhoven.

2.34 Kaart van Pretoria, waarop die Britse fortifikasies van die Eerste Anglo-Boereoorlog aangedui word. (J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D. Phil-proefskrif, U.P.), p. 125). Oorspronklike is onduidelik.

8. Voetnotas

1. F.A. van Jaarsveld, Van van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die R S A, p. 196.
2. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 155; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 194-196.
3. F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 194-196.
4. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 196.
5. F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 196.
6. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, pp. 156-157; L. Scott, Boere-weerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 2.
7. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 97; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1880, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 2.
8. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157.

9. F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 74; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 2; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 197-198.
10. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.) Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 157.
11. F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 198-199; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 3.
12. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.) Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, pp. 157-158; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 199.
13. L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 4 en 10.
14. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke. 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 15-16 en 53.

15. L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 31; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 199.
16. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 44-50.
17. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 141; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 60.
18. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 90; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 199.
19. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158.
20. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 158; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek tot the Convention of London, p.156; L. Scott, Boereweerstand teen gedwonge Britse bestuur in Transvaal, 1877-1880, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur onderhandeling, 1877-1884, pp. 98-99.

21. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 107-108; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 159.
22. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 130.
23. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.) p. 121; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 111.
24. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 118, 120-123 en 130; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 159; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 212-215.
25. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 143-156, 169, 180-181 en 184-194; D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, pp. 159-160; M. Hugo en J.E.H. Grobler, Skikking deur Onderhandeling: Transvaal herwin sy onafhanklikheid, 1881-1884, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 211; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 241-242 en 246-251.

26. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, pp. 160 en 183; M. Hugo en J.E.H. Grobler, Skikking deur Onderhandeling : Transvaal herwin sy Onafhanklikheid, 1881-1884, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 214-222; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, p. 199.
27. D.H. Heydenrych, Die Boererepublieke, 1852-1881, in T. Cameron en S.B. Spies (reds.), Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld, p. 184; F.A. van Jaarsveld, Van Van Riebeeck tot P.W. Botha. 'n Inleiding tot die Geskiedenis van die RSA, pp. 199-201.
28. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 97.
29. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld, (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 113.
30. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 97-101; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheids-oorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 122; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek tot the Convention of London, pp. 167-168. Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet, 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18); F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16, p. 69.

31. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p.105; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 122.
32. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 105-106 en 141-142; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 180-181.
33. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 105-106.
34. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881, (Faksimilee herdruk), pp. 106-107; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.) pp. 121-122; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.), ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 168; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet, 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18); F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16, p. 67.
35. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 167.
36. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering. (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.) pp. 127-128; L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 119 en 129; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 112-113 en 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 177.

37. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 118-119; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 126-127.
38. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881, (Faksimilee herdruk), pp. 110-111; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.) pp. 121 en 126.
39. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 130.
40. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 118; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 128-132; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 179; F.J. du T. Spies, Forte en verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 75.
41. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 129-137; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 195-196.
42. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 155-156; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18).

43. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee her-druk), pp. 146-157 en 183; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 134.
44. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 149.
45. J.F. van Ewyk, Die slag van Rooihuiskraal : 'n Argeologiese benadering tot 'n historiese probleem, Navorsing deur die Nasionale Kultuurhistoriese Museum 1 (1) 1986, pp. 1-23; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 159-167; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 135; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 203-205.
46. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.- proefskrif, U.P.), p. 173; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, pp. 134-135; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 207-208; L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 225 en 230-231.
47. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 231 en 238; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 175 en 177; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884, p. 135; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet, 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18).

48. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884, p. 134; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet, 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet, 1981.03.18).
49. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881, Faksimilee herdruk), pp. 115-116 en 457; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-Proefskrif, U.P.), p. 125; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 174-176.
50. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 108; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125.
51. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 126.
52. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk) pp. 107-108, 110 en 116; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07, p. 82.
53. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 99 en 456; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881. 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 123; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansing om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 77; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 77; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling, 1877-1884 p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London p. 170.

54. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 114; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p.125; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 171-183 en 181; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoria (16 en 17) 1955.07-1977.09, p. 77.
55. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 107, 110 en 114.
56. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 99, 114-115 en 456; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset een Britse oorheersing 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red) e.a., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884, p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 171; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05 p. 77; F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16, p. 67.
57. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk) pp. 114-115; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 121 & 125; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 181; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07 pp. 80 en 82.
58. J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884 p. 134; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 175; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18); Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet

- 1981.03.18); H.M. Rex, Lig-ging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07, pp. 74-75 en 79-80; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05. p.77; F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16, p. 69.
59. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 114,216 en 456; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), pp. 121 en 125; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 168-169 en 175; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07 pp. 71, 75 en 80; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 77.
60. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 200; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria: Terrein van Fort Royal, Paul Krugerstraat, Pretoria (pamflet 1981.03.18); H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07 pp. 78 en 80.
61. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p.125; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884 p. 134; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 77; F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80), 1980.11.16, pp. 69 en 75; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 76.
62. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 111-112; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 175.

63. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 112-113; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125.
64. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 113-114 en 463; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 175; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881 (81) 1981.07, p. 79.
65. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 113 en 240; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 76; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17), 1955-07-1955.09, p. 77.
66. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 111; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125; J.E.H. Grobler en C.M. Bakkes, Gewelddadige verset teen Britse oorheersing, 1880-1881, in F.A. van Jaarsveld (red.) ea., Die Eerste Vryheidsoorlog. Van Verset en Geweld tot Skikking deur Onderhandeling 1877-1884, p. 134; B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 76; F.J. du T. Spies, Pretoria in 1880-1881, Pretoriana (80) 1980.11.16 pp. 69 en 75.
67. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 111; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif U.P.), p. 125; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).
68. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk) pp. 113-114 en 463; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).
69. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 111-114; J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 175; H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07, p. 79; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria: Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).

70. L. Bellairs, The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 111-113; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p.125; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).
71. B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history Lantern 1989.05, p. 77.
72. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, p. 200; Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria: Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18).
73. Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede, Pretoria : Fort Tullichewan, Salvokop, Pretoria (pamflet 1980.11.18); B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 77; F.J. du T. Spies, Forte en Verskansings om Pretoria, Pretoriana (16 en 17) 1955.07-1955.09, p. 77.
74. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p. 125.
75. B. Thomson, The Forts of Pretoria - our vanishing history, Lantern 1989.05, p. 76.
76. L. Bellairs The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), p. 114.
77. H.M. Rex, Ligging van Fort Royal, 1880-1881, Pretoriana (81) 1981.07 p. 80.
78. L. Bellairs The Transvaal War 1880-1881 (Faksimilee herdruk), pp. 110-111 en 117; J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.P.), p.125.
79. J.E.H. Grobler, Die Eerste Vryheidsoorlog 1880-1881, 'n Militêr-historiese benadering (Ongepubliseerde D.Phil.-Proefskrif, U.P.), p. 174.
80. J. Nixon, The Complete Story of the Transvaal. From the Great Trek to the Convention of London, pp. 175-176.